

บทที่ 1

บทนำ

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

การกำหนดแนวทางการพัฒนาเศรษฐกิจที่ส่งเสริมกิจกรรมอาชีพภาคอุตสาหกรรมและบริการ เพื่อเป็นหนทางไปสู่ความเป็นประเทศอุตสาหกรรมที่ทันสมัย นับตั้งแต่ที่มีแผนพัฒนาเศรษฐกิจแห่งชาติฉบับแรกเมื่อ พ.ศ. 2504 ที่มุ่งการสร้างและบำรุงสิ่งสาธารณูปโภคพื้นฐาน เช่น การคมนาคม ไฟฟ้า เป็นต้น และการส่งเสริมเพื่อตั้งโรงงานอุตสาหกรรมในประเทศ ถึงแม้ว่าจะมีนโยบายจากรัฐบาลที่ส่งเสริมภาคอุตสาหกรรมและบริการ รวมทั้งไม่ทอดทิ้งอาชีพภาคเกษตรกรรม แต่ในความเป็นจริงแล้วก็ยังเกิดปัญหาความยากจนและความเหลื่อมล้ำของการกระจายรายได้ของประชาชนในอาชีพภาคเกษตรกรรม ซึ่งเป็นคนส่วนใหญ่ของประเทศและอาชีพนอกภาคเกษตรกรรมที่ต่างกันมากขึ้น (เสนห์ จามริก, 2526) มาจนกระทั่งแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 5 (พ.ศ. 2525-2529) ที่พยายามแก้ไขความแตกต่างของภูมิภาคต่าง ๆ ในด้านรายได้และการจ้างงานด้วยการสนับสนุนการพัฒนาอุตสาหกรรมจากการผลิต เพื่อทดแทนการนำเข้าเป็นการกระจายความเจริญในกิจกรรมทางเศรษฐกิจไปสู่ภูมิภาคที่เรียกว่า "พื้นที่เฉพาะ 5 แห่ง" ได้แก่พื้นที่ชายแดนภาคตะวันตก ภาคเหนือ ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ พื้นที่ชายฝั่งทะเลภาคใต้ และแถบชายฝั่งทะเลตะวันออก เพื่อพัฒนาระบบเมืองในแต่ละภูมิภาคที่มีส่วนร่วมในการปรับโครงสร้างการผลิตด้านเกษตรกรรมและอุตสาหกรรม (คณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2529 : 129)

ในส่วนพื้นที่แถบชายฝั่งทะเลตะวันออก ครอบคลุมให้ 3 จังหวัดได้แก่ ชลบุรี ระยอง และฉะเชิงเทรา เป็นศูนย์กลางอุตสาหกรรมหลักและต่อเนื่องที่มีความสมบูรณ์ในตัว ของอุตสาหกรรมใหม่ในอนาคต เพื่อชลอการเติบโตและความแออัดของกรุงเทพมหานครและปริมณฑลได้ (ศศิพัฒน์ ยอดเพชร และคณะ, 2528:1) โดย

กำหนดพื้นที่เป้าหมายบริเวณมาบตาพุด จ.ระยอง เป็นแหล่งอุตสาหกรรมหนัก เช่น โรงงานแยกก๊าซธรรมชาติ บัญเคมี และอุตสาหกรรมต่อเนื่องอื่น ๆ เป็นต้น และ บริเวณพื้นที่แหลมฉบัง จ.ชลบุรี เป็นแหล่งอุตสาหกรรมเบาและอุตสาหกรรมเพื่อการส่งออก เช่น แปรรูปอาหารสัตว์ ประกอบรถยนต์ เป็นต้น (สาวิตรี วิทยวิหค, 2528:13-15)

จากความสำคัญของโครงการพัฒนาพื้นที่ดังกล่าว เพื่อก่อให้เกิดสภาพความเป็นเมืองอุตสาหกรรม ทำให้วิถีชีวิตของประชาชนในพื้นที่แถบนี้ได้รับผลกระทบจากกระแสการพัฒนา กล่าวคือมีการสนับสนุนให้สร้างนิคมอุตสาหกรรม หรือโรงงานต่าง ๆ เพื่อความก้าวหน้าของภาคอุตสาหกรรม ได้แก่ การลงทุนเพื่อสร้างระบบสาธารณูปโภค เช่น น้ำประปา ไฟฟ้า โทรคมนาคม เส้นทางคมนาคมซึ่งต่างก็ระดมทุนเพื่อมุ่งความสนใจให้เกิดการเติบโตของภาคอุตสาหกรรม ในขณะที่อาชีพภาคเกษตรกรรมนั้น ถูกละเลยและลดความสำคัญลงในการส่งเสริมเพื่อพยุงราคาผลผลิตให้เกิดความอยู่รอดของเกษตรกร เมื่อกระแสของความเป็นเมืองเกิดขึ้น สภาพวิถีชีวิตแบบคนเมืองจึงเข้าแทนที่วิถีชีวิตเดิมของเกษตรกร เช่น อิทธิพลทุนนิยมเข้าสู่ท้องถิ่น ก่อให้เกิดการแบ่งหน้าที่ความชำนาญเฉพาะด้านในการผลิตออกเป็นสินค้าที่หลากหลายเพื่อการดำรงชีวิต ยังผลให้ค่าครองชีพสูงขึ้น เพราะสิ่งอุปโภค-บริโภคทุกประเภทเป็นสินค้า อีกทั้งปัญหากิจกรรมการผลิตและการจำหน่ายผลผลิตมีหลายประเด็น คือค่าใช้จ่ายในการผลิตสูงขึ้นในการซื้อปุ๋ยบำรุงดิน ยาปราบศัตรูพืช ค่าจ้างแรงงานและราคาพืชผลที่ตกต่ำ ปรากฏการณ์ของความยากลำบากของเกษตรกรได้เกิดขึ้นแทบทุก ๆ ภูมิภาคของประเทศ อย่างไรก็ตามพื้นที่แถบชายฝั่งทะเลตะวันออกก็ยังมีเงื่อนไขของทางเลือกมาให้กับคนในท้องถิ่น แต่อีกแง่มุมหนึ่งโครงการพัฒนาพื้นที่ชายฝั่งทะเลตะวันออกอาจมีส่วนต่อการก่อให้เกิดความไม่นิยมนานอาชีพเกษตรกรรม และดึงดูดแรงงานภาคเกษตรกรรมบางส่วนเข้าสู่ภาคอุตสาหกรรมและบริการอย่างรวดเร็ว ดังนั้นที่ดินอันเป็นปัจจัยการผลิตที่สำคัญของเกษตรกร กำลังเป็นทางออกของเกษตรกรเจ้าของที่ดินเพื่อความอยู่รอด เนื่องจากที่ดินกำลังเป็นที่ต้องการเพื่อรองรับเมืองอุตสาหกรรม ในการสร้างโรงงานหรือที่พักอาศัย จึงมีราคาสูงขึ้นอย่างรวดเร็ว ท่ามกลางความเปลี่ยนแปลงนี้ ทำให้ครอบครัวเกษตรกรที่มีที่ดิน

ขนาดเล็ก หรือเช่าที่ดินทำกินและรับจ้างเป็นแรงงานในไร่นาที่อาจรวมเรียกว่า เกษตรกรไร้ที่ดินต้องเผชิญกับความยากลำบากในการประกอบอาชีพเดิมมากขึ้น และหาแนวทางเพื่อการหารายได้หรือที่เรียกว่าการปรับตัวด้านอาชีพ ซึ่งจะเห็นอย่างชัดเจนในชุมชนที่อยู่ใกล้เมือง ซึ่งเคยทำไรนามาก่อนพบว่าภาคเกษตรกรรม ถูกทำลายลงและหน้าที่ของแรงงานก็เปลี่ยนมาเพื่อรองรับภาคอุตสาหกรรมและบริการแทน (อารยะ ภูสาหัส, 2531:3)

ท่ามกลางกระแสความทันสมัยที่เข้าสู่ชุมชนชนบท จ.ระยอง ซึ่งเป็นหนึ่งในสามจังหวัดที่เป็นแหล่งอุตสาหกรรมหลักของประเทศในอนาคต (สุชาติ ประสิทธิ์รัฐสินธุ์, 2530:98) ตามแผนการพัฒนาพื้นที่ชายฝั่งทะเลตะวันออก ที่มีการกระจายตัวของโรงงานอุตสาหกรรม ซึ่งจากสี่กรุงเทพมหานครที่เป็นตลาด อีกทั้งภาคตะวันออกเฉียงเหนือซึ่งเป็นแหล่งที่มาของแรงงาน ดังนั้นจากความสำคัญของ จ.ระยอง ซึ่งเป็นแหล่งที่ตั้งของนิคมอุตสาหกรรมมาบตาพุด สิ่งก็ตามมาของการเป็นแหล่งอุตสาหกรรมหลักก็คือราคาที่ดินสูงขึ้นอย่างรวดเร็ว จึงเป็นสิ่งจูงใจให้เจ้าของที่ดินส่วนมากขายที่ดินไป แล้วไปซื้อที่ดินแหล่งอื่นเพื่อประกอบอาชีพเดิมหรือเปลี่ยนไปสู่อาชีพนอกภาคเกษตรกรรมเพื่อนำรายได้มาสู่ครอบครัว เมื่อพิจารณาจากรายได้ของการขายผลผลิตจำแนกตามภาคการผลิตจาก ตารางที่ 1 ของ จ.ระยอง

พ.ศ. 2524-2532 พบว่าอัตราร้อยละของรายได้ภาคเกษตรกรรมมีแนวโน้มลดลง ส่วนภาคอุตสาหกรรมและบริการมีแนวโน้มสูงขึ้น ซึ่งโยงไปถึง ตารางที่ 2 ที่แสดงสัดส่วนของแรงงานจำแนกตามภาคการผลิตของ จ.ระยอง ก็พบว่าจำนวนแรงงานภาคเกษตรกรรมมีแนวโน้มลดลง เมื่อเทียบกับแรงงานภาคอุตสาหกรรมและบริการที่เพิ่มขึ้น โดยที่แรงงานวัยหนุ่มสาวส่วนมากเข้าทำงานภาคอุตสาหกรรม และบางส่วนเข้าสู่ภาคบริการซึ่งมักเป็นแรงงานที่มีการศึกษาระดับหนึ่ง ในขณะที่แรงงานภาคเกษตรกรรมมักเป็นผู้ที่มีการศึกษาต่ำ ดังนั้นแรงงานภาคอุตสาหกรรมจึงมักเป็นคนวัยหนุ่มสาว ส่วนเกษตรกรหลังจากที่ประสบปัญหาการผลิตและการขายผลผลิตที่ราคาตกต่ำ ในที่สุดก็ต้องขายที่ดินไป เนื่องจากที่ดินไม่จำเป็นต่อปัจจัยการผลิตอีกต่อไป

ในการศึกษาครั้งนี้จะทำการศึกษาร่วมกันบ้านมาบตาพุด (หมู่ที่ 4)

ต.ห้วยโป่ง อ.เมือง จ.ระยอง ซึ่งเป็นที่ตั้งของชุมชนเมืองใหม่และศูนย์ราชการ

มาบตาพุด เนื่องจากพื้นที่ดังกล่าวตั้งอยู่ระหว่างเขตสุขภาพมาบตาพุดอันเป็นที่ตั้งของเขตอุตสาหกรรมหลัก ซึ่งจำเป็นต้องตั้งชุมชนเมืองใหม่เพื่อรองรับแรงงานจากเขตอุตสาหกรรมหลัก แต่จากข้อเสนอของ JICA (Japan International Cooperation Agency) ที่ว่าไม่ควรพัฒนาชุมชนมาบตาพุด ซึ่งเป็นเขตอุตสาหกรรมใหม่เหมาะสมจะเป็นที่พักอาศัย ส่วนชุมชนบ้านฉางก็เป็นเขตทหารซึ่งเป็นเขตแนวความปลอดภัย ดังนั้นจึงควรตั้งชุมชนเมืองใหม่อยู่ระหว่างชุมชนมาบตาพุดกับบ้านฉาง ซึ่งก็คือชุมชนมาบชลูด ดังนั้นท่ามกลางกระแสพัฒนาอุตสาหกรรมประกอบกับความไม่นิยมนานการประกอบอาชีพเกษตรกรรม ทำให้ชาวชุมชนมาบชลูดหลายครอบครัวที่ได้อพยพเสียดิน ทั้งจากการขายที่ดินเนื่องจากราคาแพงขึ้น หรือจากการถูกเวนคืนเมื่อ พ.ศ. 2527 กลายเป็นผู้ที่ไม่พึงที่ดินเพื่อประกอบการเพาะปลูกเป็นอาชีพหลักอีกต่อไป จำเป็นต้องแสวงหารายได้เข้าสู่ครอบครัวด้วยรูปแบบที่ต่างกันของอาชีพนอกภาคเกษตรกรรม จำแนกตามภูมิหลังของการถือครองที่ดินไปสู่การเป็นแรงงานหรือผู้ประกอบการของภาคอุตสาหกรรมหรือบริการ (ข้อสรุปจากการสำรวจสภาพทางเศรษฐกิจเบื้องต้น จากชุมชนมาบชลูด (หมู่ 4) ระหว่างวันที่ 1-3 และ 22-23 ตุลาคม 2536) ดังนั้นจากอดีตที่ชุมชนแห่งนี้เคยเป็นชุมชนที่ประกอบอาชีพเกษตรกรรมแต่บัดนี้เมื่อกระแสการพัฒนาอุตสาหกรรมได้เข้ามาสู่ชุมชนเกษตรกรรมแห่งนี้ ในฐานะที่เป็นแหล่งที่อยู่อาศัยเพื่อรองรับการขยายตัวของแรงงานภาคอุตสาหกรรม และกิจกรรมภาคบริการที่เกี่ยวข้อง เนื่องจากอาชีพภาคอุตสาหกรรม

ประเด็นของการวิจัย

จากสภาพของชุมชนแห่งนี้ที่ลดความสำคัญของอาชีพภาคเกษตรกรรม และเข้าสู่อาชีพภาคอุตสาหกรรมและบริการ จึงเป็นประเด็นที่น่าสนใจในการที่โครงสร้างทางสังคมและเศรษฐกิจเดิมของชุมชนแห่งนี้ มีความเป็นชุมชนชนบทและกำลังเปลี่ยนแปลงเข้าสู่ชุมชนที่มีโครงสร้างทางสังคมและเศรษฐกิจแบบชุมชนเมือง ซึ่งพิจารณาจากการปรับตัวด้านอาชีพในลักษณะของการเปลี่ยนอาชีพ หรือมีอาชีพเสริมเพื่อเพิ่มรายได้เข้าสู่ครอบครัว โดยการศึกษาถึงภูมิหลังของการขายที่ดินของชุมชนมาบชลูด ที่เคยมีที่ดินขนาดต่าง ๆ กัน หรือเช่าที่ดินทำกิน จะมีการปรับตัวเข้าสู่

ตารางที่ 1 : การเปรียบเทียบรายได้จากผลผลิตรวมจำแนกตามภาคการผลิต จ.ระยอง

รายได้ (บาท)	ปี พ.ศ.								
	2524	2525	2526	2527	2528	2529	2530	2531	2532
อาชีพ									
ภาคเกษตรกรรม	2,583,847 (36.58)	3,002,927 (35.80)	3,937,119 (41.21)	3,408,579 (35.61)	3,263,598 (30.66)	4,133,768 (34.38)	4,997,462 (35.86)	4,762,466 (30.57)	4,649,587 (26.97)
ภาคอุตสาหกรรม	1,700,491 (24.07)	1,751,692 (20.88)	1,894,157 (19.83)	2,044,276 (21.36)	3,539,176 (33.25)	4,075,576 (33.90)	4,499,682 (32.30)	5,129,924 (32.93)	5,390,179 (31.26)
ภาคบริการ	2,779,415 (39.35)	3,634,444 (43.32)	3,722,384 (38.96)	4,119,674 (43.03)	3,840,366 (36.09)	3,813,297 (31.72)	4,437,040 (31.84)	5,687,352 (36.50)	7,201,747 (41.77)
รวม	7,063,753 (100.00)	8,389,063 (100.00)	9,553,660 (100.00)	9,572,529 (100.00)	10,643,140 (100.00)	12,022,641 (100.00)	13,934,184 (100.00)	15,579,742 (100.00)	17,241,513 (100.00)

ที่มา : สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาพื้นที่ชายฝั่งทะเลตะวันออก สำนักนายกรัฐมนตรีน

ตารางที่ 2 : สัดส่วนประชากร จ.ระยอง ที่ทำงานเชิงเศรษฐกิจจำแนกตามภาคการผลิต

พ.ศ.	2513		2523		2533	
	จำนวน (คน)	ร้อยละ	จำนวน (คน)	ร้อยละ	จำนวน (คน)	ร้อยละ
อาชีพ						
ภาคเกษตรกรรม	94,665	76.45	128,466	70.84	155,111	59.32
ภาคอุตสาหกรรม	5,593	4.52	10,579	5.83	20,390	7.80
ภาคบริการ	23,576	19.03	42,306	23.33	85,967	32.55
รวม	123,834	100.00	181,351	100.00	261,468	100.00

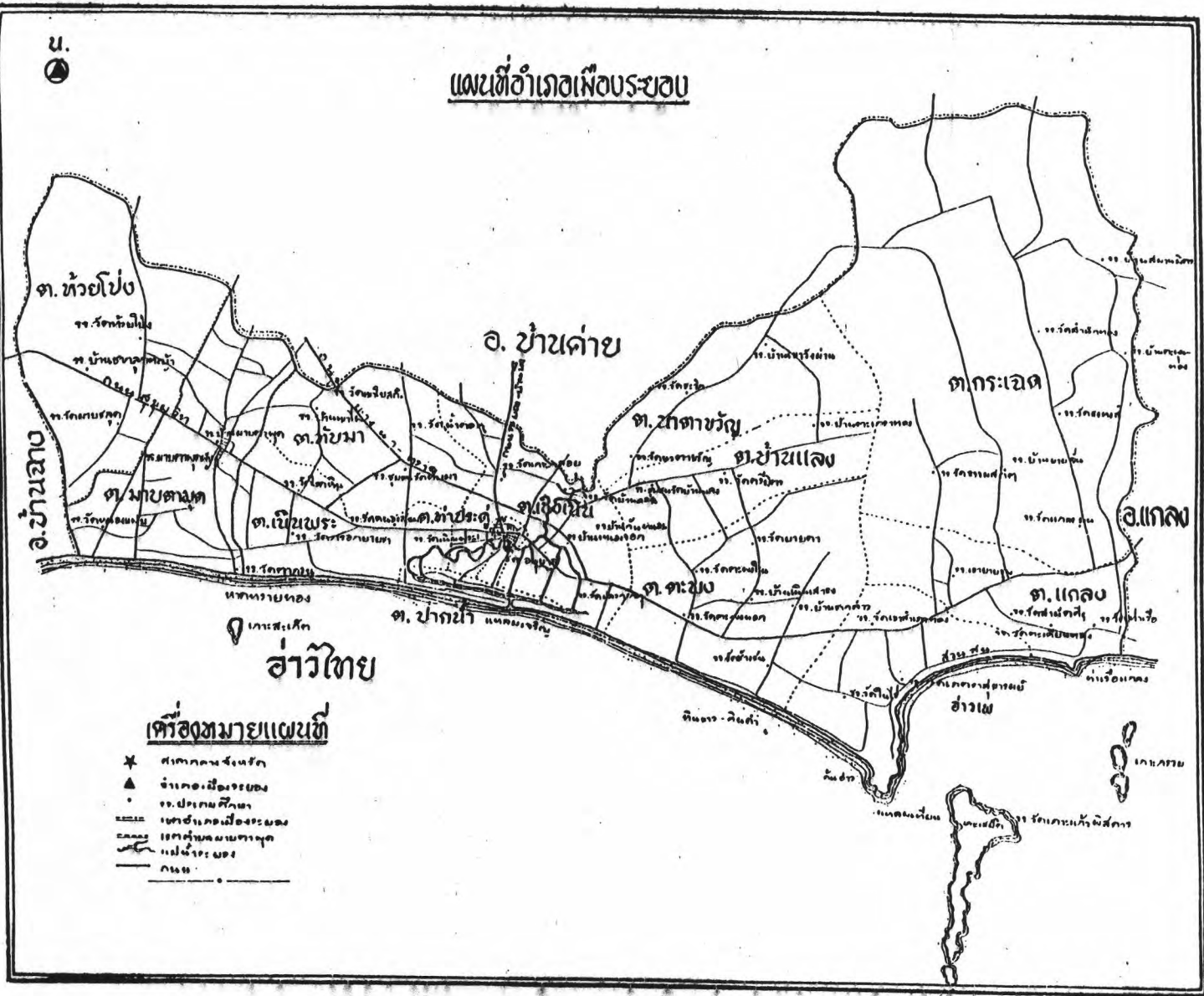
ที่มา : สายสุรี จุติกุล ปัญหาประชากรกับโครงการพัฒนาพื้นที่ชายฝั่งทะเลตะวันออก
ปี พ.ศ. 2526 และสำนักงานสถิติแห่งชาติ สัมภาษณ์ประชากรและการเคหะ
พ.ศ. 2533

หมายเหตุ : ประชากรที่ทำงานเชิงเศรษฐกิจ หมายถึง แรงงานที่มีอายุตั้งแต่
11 ปีขึ้นไป (พ.ศ. 2513 และ 2523)
ประชากรที่ทำงานเชิงเศรษฐกิจ หมายถึง แรงงานที่มีอายุตั้งแต่
13 ปีขึ้นไป (พ.ศ. 2533)

น.

แผนที่อำเภอเมืองระยอง

ต. หัวไร่ป้ง

อ. ข่าวด้าย

ต.กรเวต

อ. ข่าวด้าย

ต. หัวมา

ต. ฆาตขวัล

อ. ข่าวด้าย

ต. ฆาตขวัล

ต. เขียวพระ

อ. ข่าวด้าย

อ. ข่าวด้าย

ต. ฆาตขวัล

อ. ใกล้เคียง

อ. วิไทย

ต. ปากน้ำ

อ. ใกล้เคียง

เครื่องหมายแผนที่

- * ศาลากลางจังหวัด
- ▲ อำเภอเมืองระยอง
- เมือง
- เมืองรอง
- ▭ เมือง
- ▨ เมือง
- ▩ เมือง
- เมือง

แผนที่ตำบลสภาพาก - ทัพโยบ

(เขตพัฒนาอุตสาหกรรม และ ชุมชนเมืองใหม่)

- โครงการพัฒนาพื้นที่**
- เขตตำบลสภาพาก
 - ถนน
 - ร.ร. ประถม
 - ร.ร. อนุบาล
 - วัด
 - สถานีขนส่งมวลชน
 - เขตป่าสงวน
 - มัสยิด
 - ชุมชนบ้าน
 - เกาะสังกะสี

๓ ๕ ๖ ค

หมู่ 2 บ้านจากลูกศิษย์ ค. พวยโป่ง...

หมู่ 2

หมู่ 2

หมู่ 4 บ้านมาบชดก

ไปสัทธิง

ถนนสุขุมวิท

ซอย 1

ซอย 2

ซอย 3

ซอย 4

ประมาณ 300 หลังกา. วิชน

ซอย 5

ซอย 6

สถานีตำรวจ

ถนนเมืองใหม่มาบชดก

เขตเทศบาลเมืองใหญ่และศูนย์ราชการ เขตมาบชดก (เขต-วัดกุ่มหมู่ 4)

ประมาณ 10 หลังกา. วิชน

ถนนโครงการมาบชดก

— แสดงเส้นอาณาเขตของบ้านมาบชดก (หมู่ 4)

อาชีพนอกภาคเกษตรกรรม ด้วยการมีบทบาทของแรงงานหรือผู้ประกอบการ ความหลากหลายของอาชีพที่ประกอบเป็นโครงสร้างอาชีพของชุมชน ผลตอบแทนหรือรายได้ที่ได้รับ ลักษณะของการใช้ประโยชน์จากที่ดินในปัจจุบัน และพิจารณาผลกระทบทางสังคมได้แก่ ความคิดเห็นของหัวหน้าครัวเรือนที่เกี่ยวกับความสำคัญของการศึกษา ความคาดหวังในระดับการศึกษาและอาชีพของบุตร รูปแบบและขนาดของครอบครัว และความสัมพันธ์ของสมาชิกในครอบครัว ความสัมพันธ์กับเพื่อนบ้านและเครือญาติ ดังนั้นการปรับตัวด้านอาชีพจากการพัฒนาชายฝั่งทะเลตะวันออกนี้ เมื่อพิจารณาเปรียบเทียบกับแนวคิดความเป็นชุมชนเมืองของชุมชน เพื่อสรุปว่าการปรับตัวของชุมชนมาบชลูดนี้ กำลังเข้าสู่ความเป็นชุมชนเมืองตามความมุ่งหมายของการพัฒนาอุตสาหกรรมชายฝั่งทะเลตะวันออก

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

เพื่อศึกษาถึง

- 1.) ลักษณะเงื่อนไขของสถานการณ์อันได้แก่ การพัฒนาอุตสาหกรรมชายฝั่งทะเลตะวันออก ความไม่นิยมนอาชีพเกษตรกรรมและเงื่อนไขส่วนบุคคลอันได้แก่ ระดับการศึกษา ภูมิหลังของการขายที่ดิน ลักษณะการใช้ประโยชน์จากที่ดินรายได้ และภาวะหนี้สินของชาวชุมชนมาบชลูด
- 2.) ลักษณะการดำเนินการเพื่อการปรับตัวของตนเองและครอบครัวชาวชุมชนมาบชลูด อันได้แก่ลักษณะของการปรับตัวด้านอาชีพ ความนิยมนอาชีพ การเห็นความสำคัญของการศึกษา รูปแบบของครอบครัว ความสัมพันธ์ภายในครอบครัว การเข้าร่วมกิจกรรมภายในชุมชน
- 3.) ผลกระทบทางสังคม อันได้แก่ลักษณะของการปรับตัวด้านอาชีพ ความนิยมนอาชีพ การเห็นความสำคัญของการศึกษา รูปแบบของครอบครัว ความสัมพันธ์ภายในครอบครัว และการเข้าร่วมกิจกรรมในชุมชน ซึ่งเป็นลักษณะพื้นฐานที่แสดงถึงความเป็นชุมชนเมืองของชุมชนมาบชลูด

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

- 1.) เพื่อให้ทราบถึงแนวทางใหม่ในการประกอบอาชีพของชาวมุขชน
มาบชลูด
- 2.) เพื่อให้ทราบถึงลักษณะของการปรับเปลี่ยนวิถีชีวิตของชาวมุขชน
มาบชลูด อันเนื่องมาจากกระแสการพัฒนาอุตสาหกรรมชายฝั่งทะเลตะวันออก
- 3.) เพื่อเป็นแนวทางหนึ่งในการศึกษาชีวิตชาวชนบทที่ได้รับผลกระทบ
จากการพัฒนาอุตสาหกรรม อันจะเป็นประโยชน์ในการวางแผนพัฒนาชาวชนบทด้าน
การศึกษาและฝีมือแรงงานต่อไป

แนวคิดทฤษฎีที่ใช้ในการวิจัย

ในการศึกษาครั้งนี้ ผู้ศึกษาได้นำแนวคิดการกระทำของบุคคลมาใช้
อธิบายทางเลือกของการปรับตัวด้านอาชีพหรือการเปลี่ยนอาชีพของมุขชนมาบชลูด
เพื่อให้เห็นถึงรูปแบบของการปรับตัวของคนแต่ละกลุ่ม ซึ่งก็คือผู้มีภูมิหลังของการขาย
ที่ดิน ระดับการศึกษาซึ่งจะมีแนวทางปรับตัวที่ต่างกันไปสู่การเป็นแรงงานหรือผู้
ประกอบการในอาชีพภาคอุตสาหกรรมและภาคบริการ ซึ่งแสดงให้เห็นถึงเงื่อนไขของ
การปรับตัวด้านอาชีพ และการนำแนวคิดภาวะทันสมัยและกระบวนการกลายเป็นเมือง
(Modernization and Urbanization) เพื่อมาใช้อธิบายลักษณะของมุขชน
มาบชลูดในฐานะที่ได้รับผลจากการพัฒนาอุตสาหกรรมชายฝั่งทะเลตะวันออก ในฐานะที่
เป็นที่ตั้งของมุขชนเมืองใหม่และศูนย์ราชการ อีกทั้งอยู่ใกล้กับนิคมอุตสาหกรรม
มาบตาพุด เพื่อแสดงให้เห็นว่าการปรับตัวด้านอาชีพและผลกระทบทางด้านสังคมจาก
การพัฒนาอุตสาหกรรม ของชาวมุขชนมาบชลูด มีลักษณะของการเปลี่ยนมุขชนจากเดิม
ที่เป็นมุขชนชนบท เพื่อเปลี่ยนไปสู่มุขชนเมือง หรืออยู่ในระยะหัวเลี้ยวหัวต่อของการ
เปลี่ยนจากความเป็นมุขชนชนบทมาเป็นมุขชนเมือง ฉะนั้น ในการศึกษาครั้งนี้ได้ใช้
แนวคิด 2 แนวคิด มาใช้อธิบายปรากฏการณ์การปรับเปลี่ยนวิถีชีวิตของชาวมุขชน
มาบชลูด คือ

- 1.) ทฤษฎีการกระทำของบุคคลของ Talcott Parsons
(Theory of Social Action)

2.) แนวคิดภาวะทันสมัยและกระบวนการกลายเป็นเมือง
(Modernization and Urbanization)

ทฤษฎีการกระทำของบุคคล (Theory of Social Action)

แนวคิดนี้ใช้เพื่ออธิบายให้ทราบถึงเบื้องหลังของทางเลือกในการปรับตัวด้านอาชีพ และผลกระทบทางสังคมจากการพัฒนาอุตสาหกรรมชายฝั่งทะเลตะวันออก ซึ่งมีลักษณะของการปรับตัวด้านอาชีพที่ต่างรูปแบบกันนั้น พวกเขามีเงื่อนไขหรือปัจจัยทางสังคมและเศรษฐกิจอะไรบ้าง uly ที่แนวคิดดังกล่าวมีรายละเอียดอธิบายได้ ดังนี้

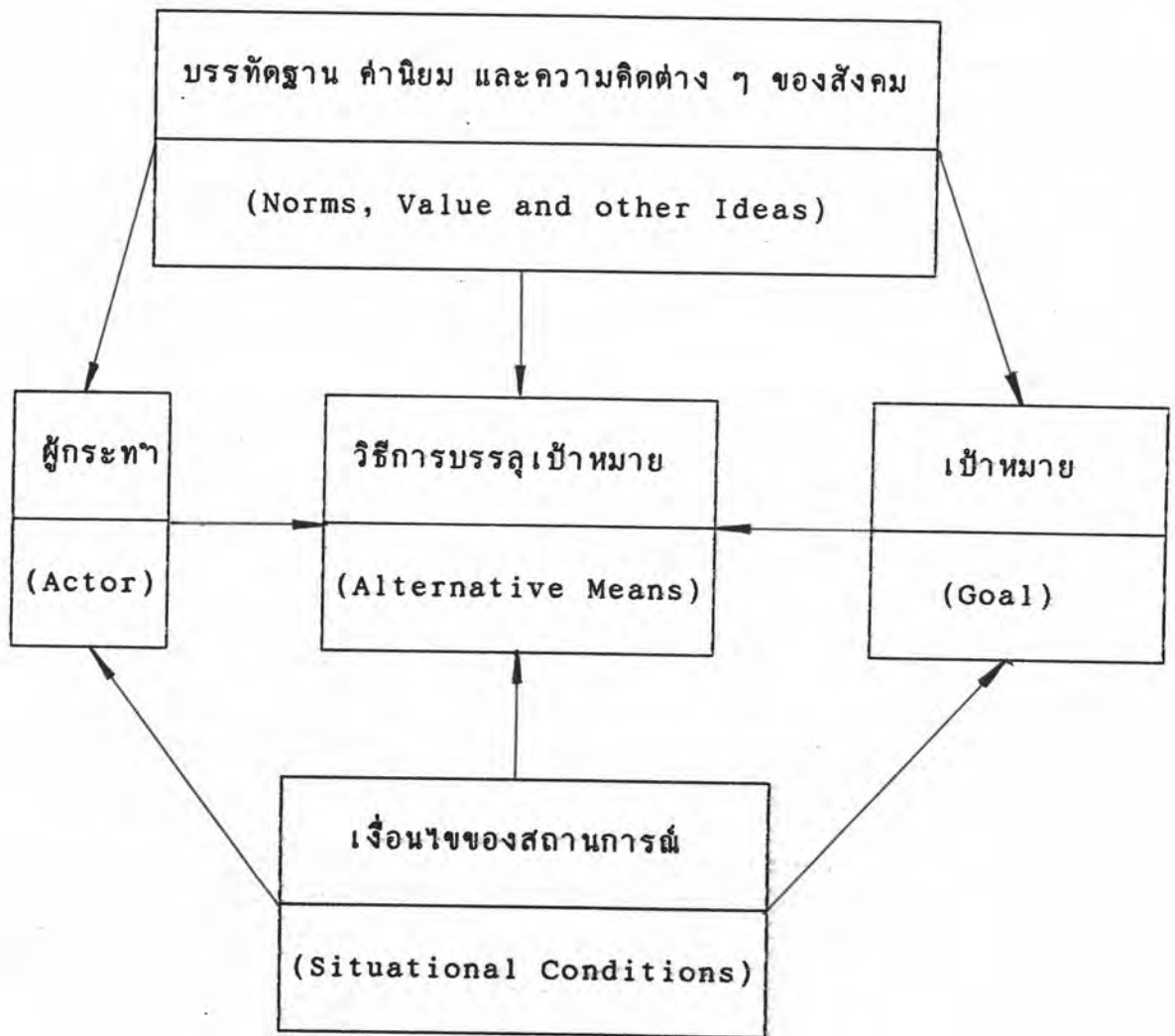
Parsons เห็นว่า การกระทำของคนนั้นเมื่อถึงขั้นสุดท้ายแล้ว คนเราก็สามารถตัดสินใจเลือกสิ่งต่าง ๆ ได้ (ในที่นี้หมายถึงทางเลือกของการปรับตัวด้านอาชีพ) กล่าวคือ ในหน่วยการกระทำหนึ่ง ๆ นั้น บุคคลมีทางเลือกได้หลายแนวทาง เพื่อให้บรรลุเป้าหมายซึ่งในที่นี้ก็คือเพื่อความอยู่รอดของตนและครอบครัว ดังนั้น หน่วยการกระทำของบุคคลตามแนวคิดนี้จึงประกอบด้วย

- 1.) บุคคลหรือผู้กระทำ (Actor)
- 2.) เป้าหมาย (Goal)
- 3.) วิธีการในการบรรลุเป้าหมาย ซึ่งมีหลายวิธีหรือหลายทางเลือก (Alternativemeans)
- 4.) สถานการณ์ต่าง ๆ ที่บุคคลต้องประสบ (Situational Conditions) เช่นฐานะทางเศรษฐกิจของแต่ละบุคคล โอกาสของบุคคล และเหตุการณ์ต่าง ๆ ภายในชุมชน
- 5.) ผู้กระทำซึ่งถูกควบคุมโดยบรรทัดฐาน ค่านิยมและความคิดต่าง ๆ ทางสังคม ซึ่งได้แทรกซึมเข้าไปอยู่ในความสำนึกและความรู้สึกนึกคิดของผู้กระทำ (Norms, Values and other Ideas)

ดร.สัญญา สัญญาวิวัฒน์ (2529 : 63) เรียกแนวคิดนี้ว่า แนวคิดการกระทำอาสาณิยม และได้อธิบายเพิ่มเติมจากข้างต้นว่า ผู้กระทำ (Actor) จะกระทำหรือเลือกแนวทางของตนเองโดยเสรี แต่ก็อยู่ภายใต้เงื่อนไขข้อบังคับหรือบรรทัดฐานและสถานการณ์ในสังคมแต่ละแห่ง

กล่าวโดยสรุปคือ ผู้กระทำจะตัดสินใจเลือกกระทำอย่างไรนั้นขึ้นอยู่กับสถานการณ์ โดยที่จะพิจารณาถึงสถานการณ์ของตัวผู้กระทำส่วนหนึ่ง อีกส่วนหนึ่งจะต้องคำนึงถึงบรรทัดฐานของสังคม (Norms) และก่อนตัดสินใจกระทำใด ๆ ผู้กระทำจะนำเอาค่านิยมของตนเองมาตัดสินใจเลือกกระทำ (Value Oriented) ฉะนั้น หน่วยของการกระทำ (Unit Act) อาจมีหลายหน่วย หรือมีผู้กระทำหลายคนเข้ามาประกอบกัน (Jonathan H. Turner อ้างในอารยะ ภูสาหัส, 2531 : 19-20)

ในการศึกษาผลกระทบทางสังคม และการปรับตัวด้านอาชีพจากการพัฒนาอุตสาหกรรมชายฝั่งทะเลตะวันออกของชาวชุมชนมาบชลูด (หมู่ที่ 4) ผู้ศึกษาได้นำแนวคิดดังกล่าวมาเป็นกรอบในการพิจารณา คือ ชาวชุมชนมาบชลูดหรือผู้ประกอบอาชีพภาคเกษตรกรรมในฐานะผู้กระทำ (Actor) ได้พยายามที่จะหาหนทางเพื่อปรับเปลี่ยนวิธีการหารายได้ให้เข้ากับภาวะทางเศรษฐกิจที่ประสบอยู่ เพื่อความอยู่รอดของตนเองและครอบครัว (Goal) ด้วยวิธีการและลักษณะที่หลากหลายแตกต่างกันออกไป (Alternative Means) โดยขึ้นอยู่กับเงื่อนไขสถานการณ์ต่าง ๆ ของแต่ละครอบครัวที่ประสบอยู่ (Situational Conditions) โดยการตัดสินใจนั้นยังรวมถึงบรรทัดฐาน ค่านิยม และความคิดต่าง ๆ ทางสังคม (Norms Values and other Ideas) โดยเข้าไปอยู่ในตัวผู้กระทำที่กลมกลืนไปกับแนวคิดเพื่อการดำรงชีวิตของเขาเอง จากการอธิบายข้างต้น พอจะแสดงเป็นแผนภาพของการวิเคราะห์หน่วยการกระทำของบุคคลได้ ดังนี้ (Jonathan H. Turner, 1974 : 32)

การปรับตัวด้านอาชีพของชาวชุมชนมาบฉลุ จากการพัฒนาอุตสาหกรรมชายฝั่งทะเลตะวันออกนี้ ได้มีผู้ให้ความหมายคำว่า "การปรับตัว" ครอบคลุมดังต่อไปนี้

John Bennett (Pelto, 1983 : 14) ให้ความหมายการปรับตัวว่า ในส่วนของการที่บุคคลตัดสินใจเลือกทางเลือกในการแก้ปัญหาสิ่งที่อยู่รอบ ๆ ตัวที่ถูกระบุว่าเป็นปัญหา การปรับตัวเป็นกลไกของการจัดการ ซึ่งมนุษย์แสดงออกเพื่อบรรลุถึงความต้องการของตนเอง หรือเป็นการปรับ (Adjust) วิถีชีวิตให้เข้ากับสภาพแวดล้อมที่อยู่รอบ ๆ ตัว หรือจัดสิ่งที่อยู่รอบ ๆ ตัวให้เข้ากับวิถีชีวิตและเป้าหมายของเขา การปรับตัวกิจกรรมอาจจะไม่ใช่เป็นการรักษาสภาพสมดุล

(Maintain Equilibrium) แต่เป็นการก่อวงสภาพเดิมที่คงที่ เพื่อปรับเปลี่ยนไปสู่สภาพใหม่ การจัดการ (Coping) อาจมีส่วนทำให้เกิดผลลัพธ์ทั้งที่พึงปรารถนาและไม่พึงปรารถนาตามมาภายหลัง สามารถนำไปสู่ภาวะเสถียร (Stability) หรือภาวะการเปลี่ยนแปลง (Dynamism) อาจนำไปสู่ความพอใจหรือไม่พอใจ หรืออาจก่อให้เกิดการทำลาย หรือการสร้างสรรค์ก็ได้เช่นกัน

Roy Rappaport (Pelto, 1983 : 14) ให้ความหมายการปรับตัวว่า เป็นกระบวนการที่สิ่งมีชีวิต หรือกลุ่มมีชีวิตมีอาการตอบสนองต่อการเปลี่ยนแปลงภายใต้สภาพ (States) โครงสร้าง (Structures) หรือองค์ประกอบต่าง ๆ (Compositions) ที่แวดล้อมอยู่ เพื่อรักษาสภาพที่ค่อนข้างสมดุล ที่เกิดจากองค์ประกอบที่มีความแตกต่างกัน แต่มีการประสานประโยชน์ และมีการพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกันภายใน และระหว่างตัวมันเอง (Homeostasis) ในรูปของการเปลี่ยนแปลงองค์ประกอบหรือโครงสร้างของสภาพแวดล้อมที่ขึ้น ๆ ลง ๆ ในระยะสั้นหรือระยะยาว

ฟองพันธุ์ มณีรัตน์ (2521 : 9-10) ให้ความหมายการปรับตัวว่า คือการที่ปัจเจกบุคคล 2 คน หรือกลุ่มปรับตัวกิจกรรมของตนให้เข้ากันได้ หรืออยู่ร่วมกันอย่างมีความสุขในสังคม ซึ่งอาจนำไปสู่การเปลี่ยนแปลง เช่นการปรับตัวของผู้อพยพจากถิ่นอื่นเข้ามาอยู่ในสังคม ย่อมเกิดพฤติกรรมของกลุ่มนั้นทำให้เกิดความตึงเครียด และความเป็นศัตรูระหว่างกลุ่ม ส่วนกลุ่มชนที่อยู่ภายในสังคมนั้นมาแต่เดิม ต้องปรับตัวเพื่อรับกลุ่มที่เข้ามาอยู่ใหม่ สมาชิกของกลุ่มใหม่ต้องเปลี่ยนแปลงแบบการดำเนินชีวิต และแนวความคิดเพื่อให้ชนกลุ่มใหญ่อยอมรับการเปลี่ยนแปลง ทำที่และพฤติกรรม ซึ่งมีผลมาจากกระบวนการนี้ มักสร้างการเปลี่ยนแปลงที่สำคัญทางวัฒนธรรมและสังคม

ในการศึกษาการปรับตัวด้านอาชีพและผลกระทบทางสังคม จากการพัฒนาอุตสาหกรรมชายฝั่งทะเลตะวันออกของชาวมุสลิมมาบชลูด ซึ่งอยู่ท่ามกลางกระแสการพัฒนาประเทศที่ทันสมัย รอคอยอาศัยผลผลิตด้านอุตสาหกรรมและภาคบริการ (ในฐานะที่เป็นส่วนรองรับ หรือสนับสนุนต่องานด้านอุตสาหกรรม) เพื่อมาทดแทนต่อแรงงานและผลผลิตจากภาคเกษตรกรรมเดิม รอคอยที่ตั้งของชุมชนอยู่ใกล้กับนิคมอุตสาหกรรมมาบตาพุด และเป็นเขตเวเนคืนเพื่อสร้างชุมชนเมืองใหม่และศูนย์ราชการ

ดังนั้น จากสภาพความล้มเหลวของอาชีพเกษตรกรรมเดิม และความบีบคั้นจากการ
 เว้นคืนที่ดิน และราคาที่ดินสูงขึ้น จึงทำให้มีการเปลี่ยนความสำคัญของที่ดินจากการ
 เป็นปัจจัยการผลิตไปสู่การเป็นสินค้า เพื่อนำเงินที่ได้มาสู่ทางเลือกใหม่ของอาชีพ
 โดยที่ภูมิหลังของการขายที่ดิน ของชาวมุขชนมาบชลูด ที่มีขนาดของที่ดินต่างกัน จะมี
 ลักษณะของการปรับตัวด้านอาชีพที่ต่างกัน รวมไปถึงระดับการศึกษาด้วย ที่จะประกอบ
 เข้าไปสู่การเป็นแรงงานภาคอุตสาหกรรมที่ต้องอาศัยทักษะความรู้ในระดับหนึ่ง และ
 การเป็นแรงงานหรือผู้ประกอบการในอาชีพภาคบริการ โดยขึ้นอยู่กับเงินทุนเดิม
 อันเนื่องมาจากการขายที่ดินขนาดต่าง ๆ กัน และภาวะค่าครองชีพที่สูงขึ้นอันเนื่อง
 มาจากระบบเศรษฐกิจแบบทุนนิยมที่สินค้าและบริการเพื่อการดำรงชีวิตประจำวัน
 ต้องเสียค่าใช้จ่าย จึงมีผลต่อการปรับเปลี่ยนรูปแบบการดำรงชีวิตเดิมด้วย รวมเรียก
 ว่าผลกระทบทางสังคม เช่น การเห็นความสำคัญของการศึกษา ความนิยมงานอาชีพ
 นอกภาคเกษตรกรรม และการเปลี่ยนแปลงในรูปแบบของครอบครัว เป็นต้น

แนวคิดภาวะทันสมัยและการกลายเป็นเมือง (Modernization and Urbanization)

ในฐานะที่ชาวมุขชนมาบชลูดเป็นที่ตั้งของชุมชนเมืองใหม่และศูนย์ราชการ
 อันเนื่องมาจากกระแสการพัฒนาประเทศให้ทันสมัย และเพื่อการทดแทนต่อแรงงาน
 ผลผลิตภาคเกษตรกรรมเดิมไปสู่อาชีพนอกภาคเกษตรกรรม อันเป็นอาชีพหลักของ
 ชุมชนของกระแสความทันสมัยเพื่อให้อสอดคล้องกับการสนับสนุนของรัฐบาล ตามแผน
 การพัฒนาอุตสาหกรรมชายฝั่งทะเลตะวันออก อนึ่ง คำว่า "ภาวะทันสมัย" นี้ได้มีผู้
 ให้ความจำกัดความไว้หลายประการ เช่น

Smelser (อ้างใน จามะรี พัทธกษัตริย์วงศ์, 2529 : 119-120)

กล่าวว่ากระบวนการ 4 กระบวนการ ที่มีความสัมพันธ์เกี่ยวข้องแก่กันและกัน ได้แก่

1.) การเปลี่ยนจากการใช้เทคโนโลยีที่เรียบง่าย มาเป็นเทคโนโลยี
 ที่มีพื้นฐานบนความรู้ทางวิทยาศาสตร์

2.) การเปลี่ยนแปลงจากการทำการเกษตรที่เป็นการผลิตเพื่อยังชีพ
 มาเป็นการผลิตเพื่อการค้า ทั้งนี้รวมถึงการรู้จักปลูกพืชเศรษฐกิจเพื่อขาย (cash

crop) การที่เกษตรกรซื้อสินค้าจากตลาด (แทนที่จะผลิตเอง) และการใช้แรงงานรับจ้าง (wage labour)

3.) การเปลี่ยนแปลงจากการใช้แรงงานคนและสัตว์ มาเป็นการใช้เครื่องจักรกลเพื่อทำการผลิตสินค้าอุตสาหกรรม บ่อนตลาดที่มีขอบเขตกว้างกว่าชุมชนที่มีการผลิตสินค้านั้น ๆ

4.) การเปลี่ยนแปลงสภาพทางนิเวศน์วิทยาจากชุมชนชนบท มาเป็นชุมชนเมืองหนาแน่นขึ้น

Moore (อ้างใน จามะรี พิทักษ์วงศ์, 2529 : 120-122) กล่าวว่า ในการเปลี่ยนแปลงจากสังคมแบบประเพณีนิยมมาสู่รูปแบบสังคมที่ก้าวหน้า มีความเจริญรุ่งเรืองในเศรษฐกิจ มีความสงบทางการเมือง เงื่อนไขที่จะเกิดความทันสมัยขึ้นได้นั้นมี 4 ประการ คือ

1.) ค่านิยม : สมาชิกในสังคมจะต้องมีค่านิยมที่เห็นความสำคัญของการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ ซึ่งรวมถึงการยอมรับสภาพที่ได้มาด้วยความสามารถมากกว่าสภาพที่ได้มาตามกำเนิด

2.) สถาบัน :

2.1) สถาบันทางเศรษฐกิจ จะต้องมีการเปลี่ยนแปลงในแง่ต่อไปนี้

2.1.1) ทรัพย์สินต่าง ๆ จะต้องสามารถเคลื่อนย้ายแลกเปลี่ยนได้อย่างสะดวก เพราะการที่สามารถเคลื่อนย้ายหรือโอนทรัพย์สินได้อย่างเสรี มีประโยชน์ในการทำให้ระบบการผลิตมีความคล่องตัวสูงขึ้น

2.1.2) แรงงานต้องสามารถโยกย้ายไปทำงานในที่ต่าง ๆ ได้อย่างเสรีทำให้ระบบการผลิตมีความคล่องตัวสูงขึ้น และมั่นใจว่าจะสามารถหาแรงงานมาช่วยทำการผลิตได้โดยไม่ขาดแคลน

2.1.3) การแลกเปลี่ยนต้องมีความคล่องตัว ต้องมีตลาด
ที่สามารถติดต่อแลกเปลี่ยนสินค้าและสื่อสารใน
การแลกเปลี่ยน

2.2) ความมีเหตุผล (Rationality) ในการประกอบกิจกรรม
ต่าง ๆ เพื่อการผลิต มีการวางแผนและดำเนินงานอย่างเป็นระบบ

3.) การจัดระเบียบสังคม ต้องมีการจัดระเบียบการบริหาร มีรูปแบบที่
เหมาะสมในการควบคุมสถานการณ์

4.) มีแรงจูงใจ (Motivation) อันได้แก่ความมุ่งหวังที่จะประสบ
ความสำเร็จในชีวิต และมีบุคลิกภาพที่เต็มไปด้วยความคิดริเริ่มสร้างสรรค์

จากเงื่อนไข 4 ประการข้างต้น สิ่งที่จะเกิดตามมาก็คือ

1.) ในโครงสร้างทางเศรษฐกิจ

1.1) การทำระบบเศรษฐกิจแบบพึ่งตนเองในภาคเกษตรกรรม
ให้เป็นการผลิตเพื่อเป็นการค้า รวมทั้งการลดจำนวนแรงงานในภาคเกษตรกรรม
น้อยลงด้วย

1.2) การพัฒนาคุณภาพฝีมือของแรงงาน (ด้วยการยกระดับการ
ศึกษาในสาขาวิชาชีพให้สูงขึ้น)

1.3) มีความหลากหลายของอาชีพมากขึ้น

1.4) มีการแบ่งระบบการผลิตที่เฉพาะด้านมากขึ้น

1.5) มีการเพิ่มปริมาณและชนิดของสินค้าอุปโภค บริโภค และ
การให้บริการที่หลากหลายขึ้น

2.) ในโครงสร้างทางประชากรและนิเวศวิทยา

2.1) ผู้คนมีอายุยืนยาวขึ้น เนื่องจากวิทยาการทางการแพทย์
ก้าวหน้าขึ้น จึงมีอัตราการตายลดลง

2.2) มีการวางแผนครอบครัว

2.3) มีจำนวนประชากรวัยหนุ่มสาวในสัดส่วนที่สูงขึ้น

2.4) ธุรกิจภาคบริการขยายตัวรวดเร็วกว่าธุรกิจภาค

อุตสาหกรรม

3.) งานโครงสร้างทางสังคม

3.1) เมื่อมีระเบียบกฎเกณฑ์ในรูปแบบการจัดองค์กรทางเศรษฐกิจหรืออาชีพ ดังนั้นความสัมพันธ์ในระบบเครือข่ายซึ่งเคยมีความสำคัญทั้งทางเศรษฐกิจและสังคมในสมัยก่อนสลายไป กล่าวคือ มีระเบียบกฎเกณฑ์ของเวลาการทำงาน พักผ่อน และอาศัยความสามารถของแต่ละบุคคลในการทำงานที่ไม่จำเป็นต้องเป็นเครือข่ายกัน ดังนั้นจากข้อจำกัดของเวลาและการทำงานกับผู้ร่วมงานที่ไม่ใช่ญาติ ก่อให้เกิดความห่างเหินในความสัมพันธ์กับเครือข่าย และมีการพึ่งพากันทางเศรษฐกิจที่น้อยลง

3.2) จากความแตกสลายของระบบความสัมพันธ์ทางเครือข่ายจึงเกี่ยวเนื่องไปกับการเสียระเบียบในการจัดองค์กรของครอบครัว กล่าวคือ เมื่อไม่ต้องพึ่งพากันทั้งทางเศรษฐกิจและติดต่อกันทางสังคม จึงทำให้ความผูกพันกันทางเครือญาติลดน้อยลง และปรับตัวสู่การมีรูปแบบของครอบครัวเดี่ยวที่มีแม่พ่อแม่และลูกเท่านั้น

3.3) การสมรสโดยสมัครใจจะเข้ามาแทนที่การสมรสที่จัดการโดยผู้ใหญ่ และช่องว่างระหว่างวัยจะเพิ่มสูงขึ้นเนื่องจากเด็ก ๆ จะต้องไปรับการศึกษานอกบ้านเพิ่มมากขึ้น ๆ แทนการเรียนรู้อาชีพของครอบครัว ซึ่งเป็นการสูญเสียหน้าที่หนึ่งที่เคยมีมาของสถาบันครอบครัว

3.4) ครอบครัวจะกลายเป็นหน่วยที่มีเฉพาะหน้าที่ในการบริโภค เนื่องจากได้สูญเสียหน้าที่ในฐานะที่เป็นหน่วยการผลิตไปแล้ว กล่าวคือ จากเดิมที่วิชาชีพเป็นสิ่งที่สืบทอดกันจากบุคคลในครอบครัวจากรุ่นหนึ่งสู่อีกหนึ่ง แต่ปัจจุบันมีโรงเรียนทั้งวิชาการและวิชาชีพเกิดขึ้น อีกทั้งเพื่อการรับรองวิทยฐานะอย่างเป็นทางการ จึงทำให้ครอบครัวลดบทบาทของการถ่ายทอดความรู้ลง คงเหลือแต่บทบาทของการสืบทอดเผ่าพันธุ์เท่านั้น

3.5) การทำให้การศึกษาจะเป็นหน้าที่เฉพาะของสถาบันที่ตั้งขึ้นเพื่อการนี้ และการศึกษาจะขยายบริการให้แก่คนได้จำนวนมากขึ้น

3.6) ระบบการสื่อสารมวลชนจะทำให้หมู่บ้านที่เคยโดดเดี่ยว เลิกโดดเดี่ยวอีกต่อไป และจะช่วยกระตุ้นให้เกิดความตระหนักทางการเมืองในระดับชาติ

3.7) ความแตกต่างระหว่างงานและการพักผ่อนจะเห็นได้ชัดขึ้น เนื่องจากบุคคลทำงานอยู่ในแคววงของครอบครัว เครือญาติ หรือเพื่อนฝูง กล่าวคือ จากเดิมซึ่งมักทำงานกันระหว่างญาติพี่น้อง อาศัยความสะดวกในการทำงานของสมาชิกในครัวเรือน จึงไม่มีกฎเกณฑ์ที่แน่นอน แต่อาชีพในสังคมเมืองซึ่งมักเป็นอาชีพนอกภาคเกษตรกรรม ประกอบด้วยคนทำงานที่ไม่ใช่เครือญาติ แต่คัดจากความชำนาญในการทำงาน ดังนั้นจึงต้องมีการวางกฎเกณฑ์ในการทำงานอย่างชัดเจน เพื่อให้บรรลุเป้าหมายในการทำงาน ดังนั้นการพักผ่อนและการทำงานจึงถูกแบ่งอย่างชัดเจน

Kolb Gould (1964 : 739) ได้รวบรวมความหมายของ Urbanization ไว้ดังนี้ คือ

1.) หมายถึง การกระจาย (diffused) ของอิทธิพลสังคมเมืองไปสู่สังคมชนบท คำว่า "อิทธิพล" ที่ได้กระจายไปนั้นเราหมายถึงขนบธรรมเนียมและลักษณะของความเป็นสังคมเมือง

2.) หมายถึง ปรากฏการณ์ของลักษณะการสังคมเมืองเกิดขึ้นหรือลักษณะของสังคมเมืองในแง่ประชากร กล่าวคือ เป็นการเปลี่ยนแปลงทางด้านวัฒนธรรมในเขตชนบทให้กลายเป็นวัฒนธรรมแบบสังคมเมือง

3.) หมายถึง ความเป็นกระบวนการของประชากรที่มาอยู่รวมกันอย่างหนาแน่น (Concentration) กล่าวคือ เป็นกระบวนการหนึ่งของการเคลื่อนไหวจากที่ไม่ใช่สังคมเมืองไปเพื่อให้เกิดความสมบูรณ์ของลักษณะที่เป็นประชากรในสังคมเมืองที่มารวมอยู่กันอย่างหนาแน่น

4.) หมายถึง ความเป็นกระบวนการของการรวมตัวอยู่อย่างหนาแน่นของประชากรในอัตราของความเป็นประชากรที่มีวิถีชีวิตแบบสังคมเมืองต่อประชากรที่อาศัยในชุมชนนั้นทั้งหมดที่ได้เพิ่มขึ้น

กล่าวโดยสรุปจากคำนิยามที่กล่าวมาข้างต้น พอจะให้ความหมายของ Urbanization ว่า เป็นการกระจายอิทธิพลในลักษณะการของสังคมเมืองต่อประชากรที่อาศัยในชุมชนนั้นทั้งหมดที่ได้เพิ่มขึ้น

Nels Anderson (1964 : 1) ได้ให้คำนิยามของการกลายเป็นเมือง (Urbanization) ว่า คือการที่ประชาชนจากชนบทย้ายถิ่นไปในเมืองเพื่อ

ตั้งถิ่นฐานเป็นหลักแหล่ง ชาวชนบทเหล่านั้นจะเปลี่ยนไปสู่การมีวิถีชีวิตในความเป็นอยู่แบบเมือง ซึ่งอาจกล่าวได้ว่าประชาชนที่ย้ายถิ่นได้เปลี่ยนงานจากอาชีพภาคเกษตรกรรมไปสู่อาชีพนอกภาคเกษตรกรรม ซึ่งหมายความว่า เขาทั้งหลายกลายเป็นผู้มีอาชีพภาคอุตสาหกรรมและบริการ

ฉะนั้น อาจกล่าวได้ว่า กระบวนการกลายเป็นเมือง (Urbanization) คือการเปลี่ยนแปลง 2 อย่างคือ การเปลี่ยนจากการทำงานในอาชีพภาคเกษตรกรรมมาเป็นการทำงานในอาชีพนอกภาคเกษตรกรรม และคือการเปลี่ยนแปลงจากการอยู่อาศัยในวิถีชีวิตแบบชนบทมาเป็นวิถีชีวิตแบบเมือง เช่น การที่ประชากรในชนบทได้อพยพเข้าไปอยู่ในเมืองเพื่อการทำงานในอาชีพนอกภาคเกษตรกรรม (อันได้แก่อาชีพภาคอุตสาหกรรม หรือภาคบริการ) ทำให้เขาเหล่านั้นมีความจำเป็นอย่างมากที่จะต้องพยายามเรียนรู้ระเบียบกฎเกณฑ์ของงานที่เขาทำเพื่อความอยู่รอด รวมไปถึงการเปลี่ยนรูปแบบการดำรงชีวิตที่อิงไปกับการมีเวลาที่จำกัดในชีวิตประจำวัน ที่ต้องแบ่งเวลาเพื่อการทำงานตามกฎระเบียบเหล่านั้น ซึ่งนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงในรูปแบบของครอบครัว ความสัมพันธ์ภายในครอบครัว เครือญาติและเพื่อนบ้าน รวมทั้งการเตรียมตัวเพื่อที่มามีความรู้ให้เข้ากับสังคมจำเป็นต้องอยู่รอดด้วยตัวเอง เนื่องจากวิถีชีวิตของคนในสังคมเมืองเป็นลักษณะของวิถีชีวิตของความเป็นปัจเจกบุคคลเป็นสำคัญ

ดังนั้น ในการศึกษาถึงความเป็นชุมชนเมืองนั้น จึงควรพิจารณาถึงลักษณะโครงสร้างพื้นฐานของสังคมดังกล่าว อันได้แก่การเปลี่ยนค่านิยมในสังคมโดยมุ่งเน้นเพื่อการประสบความสำเร็จในชีวิต และการท้าทายต่อรูปแบบที่แปลกใหม่ เพื่อการพัฒนาสังคม ดังนั้นสถาบันทางสังคมต่าง ๆ จึงต้องมีการปรับตัวเองเพื่อให้เกิดสภาพสมดุลในระบบสังคม บนพื้นฐานของการจัดระเบียบทางสังคม เพื่อความเป็นไปในกลไกของสถาบันทางสังคมต่าง ๆ ดังนั้นในกระบวนการของการกลายเป็นเมือง จึงเป็นผลสะท้อนบนพื้นฐานของค่านิยม การจัดระเบียบทางสังคม และกลไกในสถาบันทางสังคม ออกมาในรูปแบบของพฤติกรรมเพื่อความอยู่รอดในวิถีชีวิตแบบเมือง อันได้แก่ลักษณะอาชีพที่มีระเบียบกฎเกณฑ์ในการทำงาน ซึ่งคือกฎระเบียบของหน่วยงานที่สังกัด ความมีเวลาจำกัดในการปฏิบัติสังสรรค์ระหว่าง

บุคคลในครอบครัวหรือเพื่อนบ้าน เป็นต้น

หากกล่าวถึงวิถีชีวิตของคนในสังคมเมืองแล้ว หากมองจากรูปแบบภายนอกก็จะพบกับสิ่งอำนวยความสะดวกต่าง ๆ ที่พึ่งเทคโนโลยี (Technology) เช่น โทรทัศน์ โทรศัพท เครื่องใช้ในครัวเรือน เป็นต้น แต่ก็ยังมีลักษณะรูปแบบของวิถีชีวิตของคนเหล่านี้ที่เปลี่ยนแปลงไปด้วย ดังมีลักษณะต่อไปนี้

(Nels Anderson, 1964 : 4-7)

1.) วิถีการทำงาน (Way of work) ซึ่งมักจะทำงานในอาชีพนอกภาคเกษตรกรรม โดยจะมีทั้งการทำงานในโรงงาน งานค้าขาย ขนส่ง และธุรกิจบริการต่าง ๆ ซึ่งงานเหล่านี้จะไม่มีในชนบท หรือหากมีก็จะมีรูปแบบที่แตกต่างจากในสังคมเมือง กล่าวคือ จะมีวิธีการประกอบธุรกิจที่แตกต่างหรือซับซ้อนกว่า

2.) Mobility and Transiency ซึ่งก็คือ เมื่อมีโรงงานอุตสาหกรรมเกิดมากขึ้นในชุมชนแถบนั้น ทำให้คนย้ายไปทำงานในอาชีพที่เกี่ยวข้องกับโรงงานเหล่านั้น โดยรวมไปถึงการเปลี่ยนย้ายงานจากงานหนึ่งไปสู่อีกงานหนึ่ง และการเลื่อนระดับความยากง่ายและสูงต่ำของงานที่ทำด้วย

3.) การปฏิสังสรรค์กันอย่างไม่เป็นการส่วนตัว (Impersonal Social Interaction) กล่าวคือ การกระทำระหว่างกันของคนในชนบทจะมีความสัมพันธ์กันอย่างใกล้ชิด (primary relationship) ส่วนคนในเมืองหรือในสังคมเมืองจะมีความสัมพันธ์กันแบบการติดต่อกับผู้คนที่หลากหลายไม่คุ้นเคยกัน (secondary relationship)

4.) การทำงานที่อยู่ระเบียบแบบแผนของการอิงกับเวลา กล่าวคือวิถีชีวิตของคนในสังคมเมืองจะมีวิถีชีวิตที่เกี่ยวข้องกับการทำงานในช่วงของเวลาต่าง ๆ ตามกฎเกณฑ์ของหน่วยงาน ซึ่งจะเกี่ยวเนื่องไปถึงช่วงเวลาของการพักผ่อน และสัมพันธ์กับบุคคลในครอบครัวและเพื่อนบ้านที่มีช่วงเวลาจากัดกันแต่ละวัน

5.) การดำรงชีวิตอยู่ในครอบครัวที่ไม่ต้องพึ่งพาญาติพี่น้องหรือเพื่อนบ้าน เพราะภายในครอบครัวมีเครื่องอำนวยความสะดวกต่าง ๆ อีกทั้งลักษณะการทำงานที่มีได้เกี่ยวเนื่องกับเครือญาติซึ่งแตกต่างจากงานด้านเกษตรกรรมที่ต้องพึ่งพา

แรงงานของเครือญาติหรือเพื่อนบ้าน

จากที่กล่าวมาข้างต้น พอที่จะอธิบายให้เห็นถึงลักษณะวิถีชีวิตของคนในสังคมเมืองได้ชัดเจนขึ้น ในแง่ของความสัมพันธ์ทางสังคม (Social relationship) ซึ่งนำไปถึงการศึกษาระดับชั้น (Degree) ของแบบแผนการดำเนินชีวิตแบบเมือง พอที่จะสรุปออกมาได้เพื่อพิจารณาในประเด็นต่อไปนี้ (Nels Anderson, 1964 : 7-8)

1.) การเปลี่ยนอาชีพเป็นลักษณะการเคลื่อนไหวทางสังคมที่เปลี่ยนจากอาชีพหนึ่งไปสู่อีกอาชีพหนึ่ง ซึ่งในที่นี้ก็คือการเปลี่ยนจากอาชีพภาคเกษตรกรรมไปสู่อาชีพนอกภาคเกษตรกรรม

2.) แบบแผนการทำงานของคนในชุมชนเมืองจะมีแบบแผนการทำงานที่ไม่ใช่ตามแบบเกษตรกรรม เนื่องจากได้เปลี่ยนไปสู่อาชีพนอกภาคเกษตรกรรมแล้ว รอคอยมุ่งไปทางด้านการค้า บริการ และอุตสาหกรรม อันได้แก่ระเบียบ กฎเกณฑ์ต่าง ๆ ในการทำงาน เช่น เวลาในการทำงาน พักผ่อน รูปแบบการทำงาน หน้าที่ของงานที่ปฏิบัติ

3.) ลักษณะความเป็นอยู่ในครัวเรือน เนื่องจากครอบครัวในเมืองไม่ต้องพึ่งพาอาศัยเครือญาติ จึงทำให้รูปแบบของครอบครัวของชุมชนเมืองเป็นครอบครัวที่ประกอบด้วยบิดา มารดา และบุตร ในด้านความสัมพันธ์กันภายในครอบครัวก็ต้องอยู่บนขีดจำกัดของเวลาการทำงานนอกบ้านของบิดา มารดา และการไปศึกษาเล่าเรียนจากสถานศึกษาของบุตร ทำให้เวลาการปฏิบัติสังสรรค์ภายในครอบครัวน้อยลง

4.) ความสัมพันธ์ทางสังคมระหว่างเครือญาติที่ไม่ได้อยู่ในบ้านเดียวกัน ซึ่งมีแนวโน้มว่ามีความสัมพันธ์ลดน้อยลงไปเรื่อย ๆ เนื่องจากในเมืองหรือลักษณะของสังคมเมืองทุกคนต้องดำเนินวิถีชีวิตที่พึ่งตนเองเป็นสำคัญ

5.) ความสัมพันธ์ทางสังคมระหว่างเพื่อนบ้านในละแวกเดียวกัน ซึ่งก็มีแนวโน้มว่ามีความสัมพันธ์กันลดน้อยลง คนที่อยู่บ้านใกล้กันไม่รู้จักกัน อันเกิดจากข้อจำกัดของเวลาการทำงาน นำไปสู่ความไม่มีเวลาในการปฏิบัติสังสรรค์กันกับเพื่อนบ้านอย่างที่เคยเป็นในสังคมชนบทหรือสังคมบนพื้นฐานของอาชีพภาคเกษตรกรรม

ดังนั้น ในการพิจารณาศึกษาถึงความเปลี่ยนแปลงจากสังคมแบบเกษตรกรรมหรือชนบทไปสู่ระบบสังคมนอกภาคเกษตรกรรมหรือชุมชนเมืองนั้น จะพิจารณาถึงจุดเด่นของโครงสร้างทางสังคมในกระบวนการของความเป็นเมืองและความเป็นเกษตรกรรมหรือชนบท โดยหลักใหญ่ก็คือ พฤติกรรมและบรรทัดฐานของสังคมที่ตรงข้ามกันระหว่างสองสังคมนี้ ดังนั้น ในการเรียบเรียงแนวคิดเกี่ยวกับเรื่องนี้ก็เพื่อให้เป็นประเด็นชี้แนะลักษณะของสังคมชนบทมาบชลุดว่า จากข้อมูลสภาพความเป็นอยู่ที่ได้รับผลกระทบจากการพัฒนาอุตสาหกรรมของสังคมแห่งนี้ในปัจจุบัน โดยแสดงให้เห็นว่าลักษณะของสังคมบ้านมาบชลุดมีความโน้มเอียงไปในลักษณะสังคมใด และเพื่อการค้นหาแนวคิดมีความเป็นระเบียบและอยู่ในวิสัยที่จะนำมาพิจารณาร่วมกับข้อมูลอันเป็นผลกระทบทางสังคมและการปรับตัวด้านอาชีพของชาวชุมชนมาบชลุด โดยได้ดำเนินการศึกษาลักษณะโครงสร้างทางสังคมและเศรษฐกิจของชุมชนเมืองและชนบท เฉพาะในส่วนที่เกี่ยวข้อง ดังนี้

- 1.) ระดับการศึกษา
- 2.) ลักษณะของอาชีพ
- 3.) ขนาดครอบครัว
- 4.) ความสัมพันธ์ภายในครอบครัว
- 5.) ความสัมพันธ์กับเพื่อนบ้าน
- 6.) ความคิดเห็นและพฤติกรรมทางสังคม

1. ระดับการศึกษา ความแตกต่างของลักษณะประชากรในสังคมเกษตรกรรมกับสังคมอุตสาหกรรมนั้น มีดัชนีชี้วัดที่แลเห็นได้จากสถิติที่ค่อนข้างชัดเจนประการหนึ่ง คือ ระดับการศึกษากว่าคือ ถึงแม้ว่าระดับการศึกษาของบุคคลในวัยที่ยังเป็นเกษตรกร ยังมีการศึกษาที่ต่ำสูงนัก แต่บุตรธิดาของเกษตรกรเหล่านี้ มีโอกาสที่จะเรียนในชั้นที่สูงขึ้นกว่าที่บิดามารดาเคยเรียน (สุนันทา สุวรรณคม และคณะ, 2535 : 21) และเป็นการเตรียมความพร้อมสำหรับการใช้ชีวิตอยู่ในสังคมเมืองต่อไป ประกอบกับสถานที่เรียนและฐานะทางเศรษฐกิจของบิดามารดา เอื้ออ้าให้มีความเป็นไปได้ที่บุตรธิดาจะได้รับการศึกษาที่สูงกว่าบิดามารดาด้วย ดังนั้นเมื่อเปรียบเทียบ

ระดับการศึกษาของสมาชิกในชุมชนเกษตรหรือชนบทกับเมืองจะเห็นว่า ในสังคมเมืองนั้นระดับการศึกษาของสมาชิกโดยส่วนมากของชุมชนสูงกว่าในสังคมเกษตร รวมไปถึงการศึกษารุ่นลูกหลานจะมีระดับการศึกษาที่สูงกว่ารุ่นบิดามารดา

งานวิจัยที่สนับสนุนในเรื่องนี้ เช่น การศึกษาของ Fava (1969) (อ้างใน สุรินทร์ สุวรรณคม และคณะ, 2535 : 22) ได้ให้ข้อสรุปว่า เมื่อพิจารณาถึงสถิติของประชากรที่แตกต่างกัน ระหว่างสังคมเมืองก่อนอุตสาหกรรม (preindustrial city) กับสังคมเมืองอุตสาหกรรม (industrial - urban city) จะเห็นได้ว่ามีความแตกต่างกันมาก โดยเฉพาะในระดับบุคคล ซึ่งจะมีคุณสมบัติต่างไปจากเดิมในเรื่องระดับการศึกษา

2. ลักษณะของอาชีพ จะเห็นว่าในสังคมเมืองนั้นเป็นสังคมของผู้ประกอบอาชีพ นอกภาคเกษตรกรรมเป็นหลัก ถึงแม้ว่าจะมีประชากรบางกลุ่มยังคงทำอาชีพเกษตรกรรมไปตามปกติซึ่งอาจเป็นเจ้าของที่ดินดั้งเดิม หรือเป็นผู้ที่พอใจจะดำเนินอาชีพเกษตรต่อไป แต่อย่างไรก็ตามเกษตรกรกลุ่มนี้มักจะไม่รอดพ้นจากสภาพแวดล้อมและอำนาจบังคับของสังคมเมืองไปได้มากนัก เพราะไม่เพียงแต่สิ่งแวดล้อมทางกายภาพที่แวดล้อมต่อพันธุ์พืชต่าง ๆ แล้ว สิ่งแวดล้อมทางสังคมก็เป็นตัวผลักดันให้ต้องเข้าร่วมในกระบวนการของความเป็นเมือง กล่าวคือ เมื่อทำการเกษตรไม่เป็นผล ประชากรที่เคยประกอบอาชีพการเกษตรอาจมีทางเลือกได้ 2 ประการ คือ ประการแรก เปลี่ยนอาชีพมาเป็นอาชีพในโรงงานอุตสาหกรรม หรืออาชีพบริการเพื่อการอุตสาหกรรม ประการที่สอง ถ้ายังต้องการยึดอาชีพเดิมก็อาจต้องมีการแสวงหาที่ทำการเกษตรผืนใหม่ และย้ายถิ่นหนีความเป็นอุตสาหกรรมไปตั้งต้นทำการเกษตรในที่ใหม่

ผู้ที่ตัดสินใจเปลี่ยนอาชีพในภาคอุตสาหกรรม ซึ่งจะถูกจัดแบ่งแรงงานตามระดับการศึกษา และจะได้รับรายได้เป็นเงินเดือนหรือค่าจ้างที่จะได้รับความมั่งคั่งทางเศรษฐกิจขึ้นอยู่กับการณ์ขึ้นลงของธุรกิจอุตสาหกรรม มิใช่การพึ่งพาธรรมชาติอย่างแต่ก่อน (Amos Hawley, 1971 : 187) อีกทั้งมีความหลากหลายในรูปแบบอาชีพ ทำให้มีโอกาสในการเลือกมากมาย รวมทั้งมีโอกาที่จะเลื่อนระดับสายงาน

ตามความชำนาญและความรู้ที่เพิ่มขึ้น ซึ่งเป็นหนทางของการเลื่อนระดับขึ้นของสังคมที่
ตนสังกัดอยู่ ดังนั้นผู้ที่อยู๋ในเมืองมาก่อนย่อมเป็นผู้ที่มีโอกาสที่ศึกษา

กล่าวโดยสรุปก็คือ ทั้งระดับการศึกษาและลักษณะอาชีพของสมาชิกใน
ชุมชนเมืองมีความแตกต่างจากในชุมชนชนบท อันได้แก่สมาชิกในชุมชนเมืองมีระดับ
การศึกษาที่สูงกว่า มีช่วงเวลาการศึกษาในโรงเรียนที่นานกว่า ในด้านอาชีพสมาชิก
ชุมชนเมืองจะประกอบอาชีพนอกภาคเกษตรกรรมเป็นส่วนใหญ่ และมีความหลากหลาย
ในอาชีพ สิ่งเหล่านี้อาจมีผลทำให้เกิดการแบ่งแยกลักษณะที่อยู่อาศัยและชุมชนด้วย ซึ่ง
จะไม่เกิดลักษณะ เช่นนี้ในชุมชนชนบท

3. ขนาดครอบครัว ชาวชุมชนชนบทมีความภูมิใจกับความเป็นปึกแผ่นใน
ครอบครัว ซึ่งต่างกับชุมชนในสังคมเมืองที่มีความรู้สึกพอใจความเป็นส่วนตัวมากขึ้น
เมื่อประกอบกับภาวะเศรษฐกิจและสังคมที่เปลี่ยนแปลงไป ทำให้การเข้าแทนที่ของ
ครอบครัวเดี่ยวในสังคมเมืองเป็นไปได้อย่างรวดเร็ว กล่าวกันว่าลักษณะและโครงสร้าง
สร้างของครอบครัวขยายซึ่งประกอบด้วยบิดา มารดา บุตร ปู่ ย่า ตา ยาย และญาติ
พี่น้องที่อาศัยอยู่ร่วมไว้ชายคาเดียวกันนั้น ไม่เหมาะกับสังคมเมือง เพราะลักษณะ
เช่นนี้จะเป็นการยากที่จะเตรียมประชากรเข้าสู่กลไกในระบบอุตสาหกรรม
(Leonard Leissman 1970 : 180) โดยที่ระบบดังกล่าวจำเป็นต้องใช้กำลัง
แรงงานที่ได้รับการฝึกฝนในด้านทักษะ และมีความคล่องตัวในการคิดตัดสินใจ

Otis Dudley Duncan และ Albert J. Reiss Jr (Duncan
and Reiss Jr. อ้างใน สุรินทร์ สุวรรณคม และคณะ, 2535 : 241)
เคยศึกษาความแตกต่างกันในจำนวนสมาชิกของครอบครัว ของสมาชิกในสังคมเมือง
และสังคมชนบทพบว่า โดยเฉลี่ยแล้วในเขตเมืองจำนวนสมาชิก
ไม่ต่างกันมากนัก คือในระหว่าง 3.4-3.6 คนต่อครอบครัว แต่ในเขตชนบท

จะมีจำนวนสมาชิกอยู่ในช่วง 3.9-4.1 คนต่อครอบครัว และยัง
พบว่าในเขตอุตสาหกรรมนั้น จะมีเด็กอยู่ในครอบครัวประมาณ 1.2 คนต่อครอบครัว
ในขณะที่เขตเกษตรกรรมจะมีเด็กอยู่ในครอบครัวประมาณ 1.9 คนต่อครอบครัว

ในการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับเรื่องขนาดของครอบครัวในประเทศไทย ได้เคยมีผู้ศึกษาไว้หลายแห่ง ซึ่งต่างก็พบว่าครอบครัวในสังคมเมืองนั้น มีจำนวนสมาชิกในครอบครัวน้อยกว่าที่พบในครอบครัวสังคมชนบท

ชาย วิทยาสิตา และคณะ, (2530 : 437) ได้ให้ข้อสรุปเกี่ยวกับเรื่องขนาดของครอบครัวว่า พนักงานสตรีที่สมรสแล้วซึ่งทำงานในโรงงานอุตสาหกรรม อดเลี้ยงครอบครัวมีขนาดเล็กลง คือ มีบุตรที่มีชีวิตอยู่เพียง 1.6 คนต่อครอบครัว และเมื่อดูจำนวนบุตรที่ต้องการโดยส่วนรวมแล้ว คาดว่าเมื่อมีบุตรครบตามที่ต้องการแล้ว สตรีเหล่านี้ก็ยังคงมีครอบครัวขนาดเล็ก การที่สตรีในเขตอุตสาหกรรมมีความต้องการจำนวนบุตรน้อยกว่าสตรีในสังคมเกษตร อันเป็นความพยายามปรับตัวให้เข้ากับสภาพของสังคม ซึ่งเป็นสังคมสมัยใหม่ มีความจำกัดในเรื่องที่ดิน เศรษฐกิจและอื่น ๆ สำหรับในสังคมเกษตรนั้น การมีบุตรเป็นเรื่องสำคัญต่อภาระงานอาชีพของบิดามารดา เพราะบุตรคือกำลังแรงงานในการทำมาหากินของครอบครัว เป็นหลักประกันทางสังคมสำหรับชีวิตบิดามารดาที่แก่และหมดแรงในการหาเลี้ยงชีพ

4. ความสัมพันธ์ภายในครอบครัว ผลกระทบจากระบบอุตสาหกรรม ได้ก่อให้เกิดปัญหาที่สำคัญในสถาบันครอบครัว เช่น ปัญหาความเบี่ยงเบนของพฤติกรรมในระหว่างสมาชิกครอบครัว ปัญหาความสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกในครอบครัว เป็นต้น อดเลี้ยงสังคมในยุคของความเป็นเกษตรกรรมครอบครัวแบบขยายซึ่งเป็นครอบครัวที่ประกอบด้วยสมาชิกหลายรุ่น ไม่ว่าจะเป็นรุ่น ปู่ย่า ตายาย พ่อแม่ พี่น้อง ลูกหลาน หรือญาติอื่น ๆ อาศัยอยู่รวมกันในบ้านหลังเดียวกัน ซึ่งเป็นลักษณะของงานเกษตรกับความต้องการแรงงานในครอบครัวเป็นของคู่กัน และยังมีลักษณะอื่น ๆ ที่เอื้อต่อการประกอบการเกษตรอีกหลายประการ (สุนันทา สุวรรณธม และคณะ, 2535 : 24)

จำนวนแรงงานของคนในครอบครัวมีความหมายอย่างยิ่งต่อจำนวน และขนาดของการผลิตทางการเกษตรที่แต่ละครอบครัวจะได้รับ สมาชิกในครัวเรือนและระดับอายุมีบทบาทต่อกิจกรรมทางการเกษตรในทุกขั้นตอน เช่นผู้สูงอายุก็จะได้รับมอบ

หมายหน้าที่ให้ดูแลเด็กซึ่งเป็นบุตรหลานในครอบครัว เพื่อให้บิดามารดาของเด็กได้ออกไปทำงานในไร่นาได้อย่างสะดวก ในขณะที่ผู้หญิงจะมีหน้าที่ในกิจการงานบ้าน และช่วยงานกลางแจ้งที่จำเป็น รวมทั้งอาจทำงานเกษตรอื่นที่เป็นส่วนสนับสนุนงานของผู้ชาย เช่น ตาข้าว ปลุกผักสวนครัว เป็นต้น

ลักษณะของครอบครัวเดี่ยว มีความสอดคล้องและเหมาะสมกับการผลิตของระบบอุตสาหกรรมด้วยเหตุผลหลายประการ เช่น รายได้ของครอบครัวมาจากค่าจ้างที่จำกัดและตายตัว และทำให้เพียงพอเพื่อเลี้ยงดูสมาชิกงานจำนวนจำกัด ดังนั้นในสังคมอุตสาหกรรมหรือเมืองจึงเป็นสังคมที่แลกเปลี่ยนต่อสิ่งอุปโภค-บริโภคต่าง ๆ ด้วยค่าของเงินตราอันได้มาจากค่าจ้างแรงงาน ผิดกับสังคมเกษตรที่เกี่ยวเนื่องต่อกันในระหว่างมนุษย์ ด้วยเหตุผลและความจำเป็นดังกล่าว จึงเป็นแรงบีบบังคับให้ประชากรต้องลดขนาดครอบครัวลง จึงทำให้เกิดลักษณะของครอบครัวเดี่ยวเกิดขึ้น อีกทั้งหน้าที่เลี้ยงดูบุตรของบิดามารดา หากไม่มีเวลาเลี้ยงดูจึงเกิดสถาบันสังคมมารองรับช่วยเหลือบ้าง เช่น สถานรับเลี้ยงเด็ก, สถานสงเคราะห์เด็กก่อนวัยเรียนหรือโรงเรียนต่าง ๆ เป็นต้น (Hawley, 1971 : 301-303) เมื่อสถาบันทางสังคมรับหน้าที่ดูแลสมาชิกรุ่นหนุ่มแทน ดังนั้น หน้าที่การเลี้ยงดูลูกหลานของปู่ย่า ตายายจึงลดน้อยลง และเกิดสถาบันรองรับการเลี้ยงดูคนชราด้วย เพื่อให้เข้ากับการรองรับครอบครัวเดี่ยว ที่เมื่อบุตรมีครอบครัวก็แยกครอบครัวออกไปตามลำพัง

เนื่องจากการร่อนหน้าที่การเลี้ยงดูบางส่วนไปให้สถาบันทางสังคมอื่น ๆ เช่น การศึกษาซึ่งจำเป็นที่สมาชิกรุ่นหนุ่มนี้ต้องเติบโตอยู่ในสังคมเมืองที่จะประกอบอาชีพนอกภาคเกษตรกรรม ดังนั้นบิดามารดาจึงต้องวางแผนการดำเนินชีวิตขั้นพื้นฐานของบุตร อดยกรู้ให้ความรู้และการศึกษาที่จำเป็นตามกำลังความสามารถทางเศรษฐกิจ เพื่อขยายโอกาสในการแข่งขันในสังคมที่มากขึ้น

การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในสถาบันครอบครัว นอกจากเรื่องขนาดของครอบครัว การเปลี่ยนอาชีพมาสู่นอกภาคเกษตรกรรม และการเห็นความสำคัญของระดับการศึกษาแล้ว อีกประเด็นก็คือ การทำงานนอกบ้านของสตรีผู้เป็นมารดาด้วย (พีระพัฒน์ วรเนติวุฒิ, 2530 : 83) ซึ่งในสังคมเกษตรกรรมนั้น มารดายังมีโอกาสหรือมีเวลาดูแลบุตรได้ เนื่องจากงานเกษตรไม่เคร่งครัดในเวลาการทำงาน

ซึ่งต่างจากการทำงานในอาชีพนอกภาคเกษตรกรรม โดยเฉพาะในระบบอุตสาหกรรม ที่มีกำหนดเวลาทำงานเป็นอย่างมีกฎระเบียบ ดังนั้นถึงแม้ว่าจะมีสถาบันทางสังคมมารองรับการเลี้ยงดูบุตรบ้าง แต่ในความใกล้ชิดระหว่างสมาชิกในครอบครัวลดน้อยลง ก่อให้เกิดปัญหาภายในครอบครัวเกิดขึ้นมาภายในสังคม หรือชุมชนเมือง เช่นปัญหาครอบครัวแตกแยก การหย่าร้าง เด็กขาดความอบอุ่นในครอบครัว ไปสู่ปัญหา ยาเสพติด กลุ่มวัยรุ่นอันธพาล เป็นต้น แต่ในขณะที่เดียวกันสังคมเมืองในฐานะที่เป็นสังคมที่มีฐานะทางเศรษฐกิจขึ้นอยู่กับระดับทักษะ และความสามารถของแต่ละบุคคล ดังนั้นหน้าที่ของบิดามารดาประการหนึ่งก็คือ การปลูกฝังทักษะความรู้ทางวิชาการให้แก่บุตร จึงทำให้สังคมเมือง บิดามารดามักจะมีความคาดหวังเกี่ยวกับระดับการศึกษาของบุตรค่อนข้างสูงกว่าที่พบในสังคมเกษตรกรรม

5. ความสัมพันธ์กับเพื่อนบ้าน ในฐานะที่เพื่อนบ้านเป็นหน่วยทางสังคมที่มีบทบาทสำคัญหน่วยหนึ่ง เมื่อจะมีการกำหนดรูปแบบของเมือง โดยเฉพาะสถานภาพเมืองในสังคมอุตสาหกรรม ซึ่งจะมีความแตกต่างหรือช่องว่างในระหว่างอาชีพ และสถานภาพทางสังคมอยู่อย่างสลับซับซ้อน ดังนั้น ลักษณะของเพื่อนบ้านในแต่ละแห่งจะมีความไม่เหมือนกัน ทั้งนี้ เนื่องมาจากสถานภาพทางเศรษฐกิจสังคมของผู้อยู่อาศัย เหล่านั้น ในขณะที่สังคมเกษตรกรรมฐานะความเป็นอยู่ของบุคคลมีลักษณะที่คล้ายคลึงกันเป็นส่วนใหญ่ มีพฤติกรรมในการติดต่อเป็นแบบแผนเดียวกัน (Amos Hawley, 1971 : 196-197) เช่น การให้ความเอื้อเฟื้อในฐานะเพื่อนบ้านซึ่งช่วยเหลือทั้งด้านปัจจัย การดำรงชีพและคำแนะนำปรึกษา เหตุที่สามารถกระทำได้เช่นนี้เพราะมาจากระบบเครือญาติ ในลักษณะของสังคมเกษตรกรรมที่มีความผูกพันในสายเลือดและความเคารพกันระหว่างผู้อาวุโสและผู้ด้อยอาวุโส และในลักษณะงานอาชีพก็ทำให้อาจต้องปลูกสร้างบ้านเรือนอยู่ร่วมกันหรือใกล้เคียงกัน ซึ่งอาจเป็นญาติพี่น้องหรือเกี่ยวข้องทางด้านการสมรส และขยายต่อไปถึงชั้นลูกหลาน ในทางตรงกันข้ามสังคมเมืองเป็นสังคมที่สมาชิกถูกแบ่งมาจากสังคมเกษตรกรรม และมีการตั้งถิ่นฐานขึ้นใหม่จากเพื่อนร่วมอาชีพที่มีภูมิลำเนาเดิมจากแหล่งต่าง ๆ ดังนั้น ความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันและความผูกพันทางสายเลือดหรือเป็นเครือญาติจึงไม่มีในสังคมแบบนี้ แต่อย่างไรก็ตาม

การประสานความเป็นปึกแผ่นของสังคมแบบอุตสาหกรรม มิได้มีกฎเกณฑ์ที่เกิดจากความผูกพันทางสายเลือดหรือเครือญาติ แต่ด้วยกฎเกณฑ์ที่สร้างขึ้นใหม่ที่สมาชิกต้องปฏิบัติตามกฎ เช่น ระบบการรักษาความปลอดภัย ระบบการให้บริการอันเป็นสาธารณะ ระบบการคมนาคมขนส่ง เป็นต้น

Wondell Bell (1969 : 120-121) ได้กล่าวถึงกลุ่มเพื่อนบ้านในเขตเมือง ซึ่งประกอบไปด้วยบุคคลหลายลักษณะหลายเชื้อชาติ มีการแบ่งเขตที่อยู่อาศัยตามสถานภาพของผู้อยู่อาศัย เช่น ย่านคนรวย คนชั้นกลาง คนจน บางแห่งก็จะเป็นแหล่งผู้เช่ามากกว่าจะเป็นผู้ที่มีบ้านและที่ดินเป็นของตนเอง นอกจากนั้นก็ยังมีแบ่งได้ตามลักษณะอาชีพด้วย เช่น คนงานประเภทต่าง ๆ ลักษณะอีกประการหนึ่งของเพื่อนบ้านในสังคมเมืองก็คือ มีการเคลื่อนไหวเปลี่ยนที่อยู่อาศัยกันมากกว่าชุมชนในสังคมเกษตรกรรม uly จะพบว่าในชุมชนสังคมเมืองที่สมาชิกจะหมุนเวียนกันเข้ามาอยู่และย้ายออกในบ้านเช่าอยู่เสมอ

6. ความคิดเห็นและพฤติกรรมทางสังคม ในการพิจารณาถึงความแตกต่างระหว่างชุมชนสังคมเมืองและเกษตรกรรมหรือชนบท ในแง่ของลักษณะความคิดเห็นและการดำรงชีวิตในสังคมที่เห็นถึงความแตกต่างได้อย่างชัดเจน ซึ่งโดยทั่วไปแล้วสภาพแวดล้อมทั้งทางธรรมชาติและทางสังคมนั้น มีอิทธิพลต่อความรู้สึกนึกคิดและพฤติกรรมของมนุษย์ เช่น ความคิดเห็นในเรื่องการงานอาชีพ ความคิดเห็นในเรื่องความสัมพันธ์กับเพื่อนบ้าน ความสำคัญของการศึกษา เป็นต้น

การวิเคราะห์ผลกระทบของความเป็นเมือง เป็นความพยายามที่จะอธิบายถึงเรื่องความสัมพันธ์ทางสังคม จากโครงสร้างของความเป็นเมือง ดังนั้น การจะบ่งบอกว่าอะไรคือความแตกต่างในคุณภาพของความสัมพันธ์ทางสังคมนั้นเมืองหรือชนบทโดยทั่วไปก็คือ พิจารณาจากความเปลี่ยนแปลงจากความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจและจากความสัมพันธ์ระหว่างกันทางสังคม เช่น การแบ่งงานกันทำอันก่อให้เกิดความหลากหลายของอาชีพมากขึ้น การเปลี่ยนอาชีพสู่นอกภาคเกษตรกรรมในประเด็นของความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจส่วนใหญ่ทางสังคมนั้น หากเป็นชุมชนชนบทที่มักจะมีความรู้สึกมักคุ้นกันดีในทางส่วนตัว และมีความสัมพันธ์ซึ่งกันและกันโดยคำนึงถึงความ

ก้าวหน้าและชื่อเสียงทางสังคมต่อไปในอนาคต ด้วยเหตุนี้จึงทำให้ขาดความอิสระต่อความรู้สึกนึกคิดของตัวเอง ซึ่งจะถูกล้อมกรอบตามบรรทัดฐานของสังคมนั้น ๆ เพื่อให้เกิดความยอมรับจากสมาชิกกลุ่มที่แสดงออกมา เป็นความคิดเห็นหรือพฤติกรรม (Michael Banton, 1973 : 47-48)

ในทางตรงกันข้าม สังคมเมืองอันเป็นสังคมที่สมาชิกดำรงชีวิตอยู่ด้วยการช่วยเหลือตัวเอง และจากความกดดันให้เวลากับการทำงาน จึงมีความสัมพันธ์กับครอบครัว เครือญาติลดน้อยลง ดังนั้น ความทันสมัยของสังคมเมืองจะปรับเปลี่ยนทัศนคติและพฤติกรรมของสมาชิกให้กลมกลืนกับสภาพการดำรงชีพ ทั้งในระดับครอบครัวหรือชุมชน จากแนวคิดที่เสนอมานี้ เพื่อแสดงให้เห็นถึงความเข้าใจถึงสาเหตุที่ทำให้เกิดความคิดเห็นและพฤติกรรมทางสังคมที่แตกต่างกัน ระหว่างสังคมเกษตรกรรมหรือชนบท และสังคมนอกเกษตรกรรมหรือสังคมเมือง

ผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

จากการศึกษาเอกสารต่าง ๆ ที่วิจัยเกี่ยวกับเรื่องผลกระทบทางสังคม และการปรับตัวด้านอาชีพจากการพัฒนาอุตสาหกรรม อันเป็นผลมาจากนโยบายการพัฒนาประเทศให้เข้าสู่ภาวะทันสมัย และการกระจายความเจริญสู่ภูมิภาคโดยที่มีรัฐเป็นผู้กำหนดทิศทาง พอที่จะสรุปมาเพื่อให้เห็นแนวทางการศึกษาถึงผลกระทบจากการพัฒนาอุตสาหกรรมในท้องถิ่น รวมทั้งในภาคตะวันออกเฉียงใต้ ดังนี้

ปรีชา เผือกคเชนทร์ (2528 : บทคัดย่อ) ทาการศึกษาเรื่อง **ปัจจัยที่มีผลกระทบต่อการตัดสินใจเปลี่ยนอาชีพของชาวนา อาเภอคลองหลวง จังหวัดปทุมธานี** จากการศึกษาพบว่าชาวนาสวนมากไม่คิดจะเปลี่ยนอาชีพของตน พอใจจะประกอบอาชีพนี้ต่อไป แต่ชาวนาสวนมากมีความคิดที่จะใช้บุตรหลานของตนเปลี่ยนอาชีพไปสู่นอกภาคเกษตรกรรม เพื่อนำรายได้มาจุนเจือครอบครัว เพราะทำนาอย่างเดียวไม่พอค่าใช้จ่าย

ณรงค์ ต่อสุวรรณ (2529 : บทคัดย่อ) ท้าการศึกษาวิจัยเรื่อง ปัจจัยบางประการที่มีผลต่อความคาดหวังของเกษตรกรในการเปลี่ยนแปลง เศรษฐกิจ และสังคมของครอบครัวและชุมชน อันเนื่องมาจากโครงการพัฒนาชายฝั่งทะเล ตะวันออก ศึกษาเฉพาะกรณีพื้นที่ตำบลมาบตาพุด อ.เภอเมือง จังหวัดระยอง จากการศึกษาพบว่าปัจจัยที่มีผลต่อความคาดหวังของเกษตรกรในการเปลี่ยนแปลง เศรษฐกิจและสังคมหลายประการ ดังต่อไปนี้คือ การทำมาหากินในอาชีพเกษตรกรรม ไม่พอเลี้ยงชีพ หนี้สินเพิ่มพูนจากเดิม การส่งเสริมอุตสาหกรรมของรัฐและเกษตรกร ส่วนใหญ่มีความเห็นคล้อยตามในเชิงความคาดหวังที่ดี ในการเปลี่ยนแปลง เศรษฐกิจ และสังคมของครอบครัว อันเนื่องมาจากโครงการพัฒนาพื้นที่ชายฝั่งทะเล ตะวันออก และมีความคาดหวังว่าการพัฒนาอุตสาหกรรมจะทำให้คนในท้องถิ่นมีงานทำมากขึ้น

จามะรี พิทักษ์วงศ์ (2530) ท้าการวิจัยเรื่อง การเปลี่ยนแปลงของ ชาวนา การผนวกเข้ากับระบบเศรษฐกิจนอกหมู่บ้าน กรณีศึกษาการทำงานรับจ้างของ หมู่บ้าน 4 แห่ง ในจังหวัดเชียงใหม่ พบว่าการรับจ้างกลายเป็นปรากฏการณ์ที่สำคัญ ประการหนึ่งสำหรับการเปลี่ยนแปลงในสังคมชาวนา ไม่ว่าจะ เป็นเขตที่อยู่ใกล้หรือ ไกลเมือง เขตที่มีการผลิตเพื่อการค้าสูงหรือเขตที่มีการผลิตเพื่อเป็นการค้ายังไม่สูง มากนัก กลุ่มหมู่บ้านที่ปลูกพืชครั้งเดียว ซึ่งมีฤดูว่างงานเกษตรกรรมนาน หรือในกลุ่ม ปลูกพืชหลายครั้ง ซึ่งมีฤดูว่างงานเกษตรกรรมสั้นกว่า ส่วนแต่พบว่าพวกเขาเห็นความ สำคัญของการรับจ้างที่จะเพิ่มรายได้แก่ครอบครัวมากยิ่งขึ้น

อารยะ ภูส่าห์ส (2531) ได้ศึกษาเรื่อง เงื่อนไขทางสังคมและเศรษฐกิจ และทางเลือกของชาวนาไร่ที่ดิ้นในการหารายได้สำหรับครัวเรือนนบ้านคลอง จังหวัดฉะเชิงเทรา จากผลการศึกษาพบว่าครอบครัวชาวนาไร่ที่ดิ้นมีเงื่อนไขทาง สังคมและเศรษฐกิจอยู่จริง และได้พบว่าชาวนาไร่ที่ดิ้นนั้นมีสภาพความเป็นอยู่และ ฐานะทางเศรษฐกิจที่แตกต่างกัน เนื่องมาจากการที่เขามีและหรือใช้เงื่อนไขทาง สังคมและเศรษฐกิจดังกล่าวไม่เท่าเทียมกัน และการที่ชาวนาไร่ที่ดิ้นมีฐานะทาง เศรษฐกิจและสภาพความเป็นอยู่ที่แตกต่างกันนั้น ก็เนื่องมาจากพวกเขามีทางเลือก ในการหารายได้ สำหรับครัวเรือนนรูปแบบและวิธีการที่แตกต่างกัน เนื่องจากการที่ เขามีและหรือใช้เงื่อนไขทางสังคมและเศรษฐกิจในระดับที่แตกต่างกัน รอดยตรวจสอบ

จากกรณีศึกษาทั้ง 16 กรณี ซึ่งผู้ศึกษาได้พยายามจัดกลุ่มแยกฐานะความเป็นอยู่ไว้ แล้วนำไปตรวจสอบโดยการสอบถามจากชาวบ้าน ประเมินฐานะความเป็นอยู่ของแต่ละครอบครัวด้วยสายตาของพวกเขาเอง ซึ่งปรากฏว่ามีความใกล้เคียงกับผลการศึกษาเบื้องต้นมาก กล่าวคือ ชาวนาไร่ที่ดินมีเงื่อนไขเฉพาะบุคคล ครอบครัว หรือ ชุมชน (ความสัมพันธ์ทางสังคมและเศรษฐกิจของชุมชน) อีกทั้งยังมีเงื่อนไขจากเหตุการณ์จากภายนอกและภายในด้วย ซึ่งจะเกี่ยวข้องสัมพันธ์กับทางเลือกในการหารายได้สำหรับครัวเรือนของชาวนาไร่ที่ดิน

อย่างไรก็ตามหากมองภาพความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจและสังคมของชุมชนโดยรวมแล้วพบว่ามียุทธศาสตร์ต่าง ๆ พอจะสรุปได้ ดังนี้

1. ความแตกต่างทางฐานะและชั้นทางสังคมที่ปรากฏให้เห็นในชุมชนนั้น เป็นผลมาจากความแตกต่างในโอกาสของการแสวงหาผลประโยชน์จากระบบเศรษฐกิจแบบการค้าแทนที่ระบบเศรษฐกิจแบบยังชีพในชุมชน รวมทั้งความแตกต่างของควมมีและหรือใช้เงื่อนไขทางสังคมและเศรษฐกิจของแต่ละครัวเรือนด้วย

2. ระบบเศรษฐกิจแบบการค้าหรือตลาดก่อให้เกิดความเปลี่ยนแปลงในความสัมพันธ์ทางการผลิตและความสัมพันธ์ทางสังคม อีกทั้งยังเป็นเงื่อนไขที่สำคัญในการเปิดโอกาสของทางเลือกเพื่อการหารายได้สำหรับครัวเรือนของชาวนาที่มีฐานะยากจนด้วย

3. ความสัมพันธ์ทางสังคมในเรื่องระบบเครือญาติและระบบอุปถัมภ์ เป็นเงื่อนไขที่สำคัญของชาวนาในการแสวงหาทางออกของครอบครัว

4. ความสัมพันธ์ทางสังคมระหว่างชาวบ้านกับญาติของตน เป็นการพึ่งพา ด้านสังคมมากกว่าด้านเศรษฐกิจ และเป็นการช่วยเหลือที่มุ่งหวังผลตอบแทน (แต่ก็แฝงอยู่ว่าจะได้รับการตอบแทนบ้างในภายหน้า) ในการพึ่งพาเหล่านี้ขึ้นอยู่กับความคุ้นเคยที่มีต่อกันและกันด้วย

5. ชาวนาเมื่อเผชิญกับวิกฤตการณ์ทางเศรษฐกิจ จะพึ่งตนเองอย่างถึงที่สุด โดยอาศัยสมาชิกภายในครัวเรือนที่อยู่อาศัยแรงงานช่วย ขั้นตอนมาก็คือการพึ่งญาติพี่น้องที่สนิทหรือห่าง ๆ ที่พอจะพึ่งได้ ขั้นตอนมาก็คือการรับอุปถัมภ์จากนายทุนหรือพ่อค้าซึ่งมักจะอยู่ภายในหมู่บ้านมากกว่านายทุนนอกหมู่บ้าน เพราะยังมีความคุ้นเคยมากกว่า

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ (2533 : 69-73) ได้ทำการวิจัยเรื่อง การวิจัยและพัฒนาเพื่อการจัดการศึกษาในบริเวณพื้นที่ชายฝั่งทะเลตะวันออก กรณีศึกษา : มาบตาพุด จังหวัดระยอง กล่าวโดยสรุปว่า การพัฒนาอุตสาหกรรมในพื้นที่มาบตาพุด ทำให้มีการขยายตัวทางเศรษฐกิจทางภาคอุตสาหกรรมและบริการเป็นไปอย่างรวดเร็วในอัตราสูง ประชาชนมีรายได้เฉลี่ยสูงขึ้น รวมไปถึงค่าครองชีพก็สูงตามไปด้วย รวดเร็วในระยะแรกของโครงการพัฒนาฯ มีการก่อสร้างโรงงานอุตสาหกรรมและโครงสร้างพื้นฐานต่าง ๆ ทำให้ประชาชนจากภูมิภาคต่าง ๆ ทั่วประเทศอพยพเข้ามาในพื้นที่ เพื่อประกอบอาชีพรับจ้าง ค้าขาย และบริการ ทำให้ชุมชนขยายตัว มีการเปลี่ยนแปลงจากสังคมเกษตรกรรมไปสู่อุตสาหกรรมและบริการมากขึ้น ซึ่งเกิดรูปแบบอาชีพที่หลากหลายยิ่งขึ้นโดยเฉพาะอาชีพบริการ ทางด้านสภาพสังคมเนื่องจากค่าครองชีพในพื้นที่ค่อนข้างสูง ทำให้พื้นที่บางส่วนเกิดชุมชนแออัด โดยผู้มีรายได้น้อยจะมาอยู่รวมกันด้วยการเช่าอยู่ยกราคาถูก

จากผลกระทบทางเศรษฐกิจด้านอุตสาหกรรมและบริการ ทำให้เกิดสภาพความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจที่ไม่สมดุลย์ สภาพสังคมเปลี่ยนแปลงแบบแผนวิถีชีวิตอย่างรวดเร็วและหลากหลายในค่านิยม พฤติกรรม ความเชื่อก็เปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วด้วย ในด้านการศึกษา มีการเพิ่มของนักเรียนก่อนวัยเรียน และประถมศึกษาตอนต้นของโรงเรียนในพื้นที่ ส่วนระดับอื่นยังเพิ่มไม่มากนัก สำหรับการศึกษาดอของประชากรในพื้นที่มีแนวโน้มที่สูงขึ้นตามลำดับ ผู้ปกครองต้องการให้บุตรหลานมีการศึกษาสูงสุดเท่าที่ความสามารถของเด็กจะไปถึงได้ เพราะคิดว่าจะ เป็นประโยชน์ในการทำงาน โดยเฉพาะการเข้าทำงานในโรงงานอุตสาหกรรมในพื้นที่ ซึ่งมีรายได้ที่แน่นอนและค่อนข้างสูง เป็นที่น่าสังเกตว่า เกษตรกรรมเป็นอาชีพที่มีความต้องการน้อยที่สุด ของทั้งนักเรียนและผู้ปกครองนักเรียนด้วย และความต้องการที่จะศึกษาเพิ่มเติมของ

ประชากรในพื้นที่นั้น คือ ช่างฝีมือต่าง ๆ เช่น ช่างเชื่อม ช่างอุตสาหกรรม เสริมสวย เครื่องยนต์ ไฟฟ้า เป็นต้น รวมทั้งภาษาต่างประเทศและคอมพิวเตอร์ด้วย

ข้อลัดดา วรรณดำรงฤทธิ์ (2533) ท้าการศึกษาเรื่อง การปรับตัวของ ลูกจ้างในเขตอุตสาหกรรมใหม่ จังหวัดระยอง : ศึกษาเปรียบเทียบระหว่าง อุตสาหกรรมปิโตรเคมีกับอุตสาหกรรมแปรรูปผลผลิตทางการเกษตร โดยการศึกษา ครั้งนี้แบ่งการปรับตัวออกเป็น 2 ด้าน คือการปรับตัวด้านอาชีพและการปรับตัวด้าน สังคม กลุ่มตัวอย่าง เป็นลูกจ้างระดับปฏิบัติการในกระบวนการผลิตของบริษัท ปิโตรเคมีแห่งชาติ จำกัด และ บริษัท สยามอุตสาหกรรมการเกษตร (สับปะรด) จำกัด ผลการศึกษาพบว่าประสบการณ์ในการทำงานมีผลต่อการปรับตัว กล่าวคือ ลูกจ้างในบริษัทอุตสาหกรรมปิโตรเคมี ส่วนใหญ่มีอายุมากพอสมควร และเคยมีประสบการณ์ในการทำงานมาก่อน มีผลทำให้สามารถปรับตัวเข้ากับการทำงานได้ดี ซึ่งต่าง จากลูกจ้างในบริษัทอุตสาหกรรมแปรรูปผลผลิตทางการเกษตรที่ส่วนใหญ่อายุ น้อย แต่ไม่มีประสบการณ์ในการทำงานมาก่อน จึงต้องใช้เวลาในการปรับตัว

ปัจจัยด้านภูมิศาสตร์และสถานที่พักอาศัยในปัจจุบันของลูกจ้างเป็นตัวแปร สำคัญที่ทำให้ลูกจ้างทั้ง 2 บริษัท ปรับตัวด้านอาชีพแตกต่างกัน คือ ลูกจ้างที่อพยพ มาจากที่อื่นจะเคยมีประสบการณ์ในการทำงานมาก่อน และจำเป็นต้องเข้าบ้านอาศัย อยู่กับเพื่อนร่วมงาน ทำให้ปรับตัวเข้ากับงานได้ดี เพราะสามารถปรึกษากับเพื่อน ร่วมงานที่พักอาศัยด้วยกันเมื่อมีปัญหาในการทำงาน ส่วนลูกจ้างที่เป็นคนในท้องถิ่น ส่วนใหญ่ไม่มีประสบการณ์ในการทำงานมาก่อน และสถานที่พักอาศัยปัจจุบันเป็นบ้าน ของตนเองในจังหวัดระยองที่อยู่อาศัยกับครอบครัว ญาติพี่น้อง จึงไม่สามารถ ปรึกษาหารือเกี่ยวกับการทำงานเมื่อมีปัญหา

การปรับตัวด้านสังคม พบว่าลูกจ้างในบริษัทอุตสาหกรรมแปรรูปผลผลิต ทางการเกษตรจะเป็นคนในท้องถิ่น อาศัยอยู่กับพ่อแม่ ญาติพี่น้อง ดังนั้นจึงสามารถ ปรับตัวให้เข้ากับสภาพความเป็นอยู่อันสังคมและสิ่งแวดล้อมได้ดี ต่างจากลูกจ้างใน บริษัทอุตสาหกรรมปิโตรเคมีที่ส่วนใหญ่อพยพมาจากต่างถิ่น อาศัยเข้าบ้านอยู่กับเพื่อน ร่วมงาน ลูกจ้างเหล่านี้จำเป็นต้องใช้ระยะเวลาการปรับตัวให้เข้ากับสภาพ แวดล้อมของจังหวัดระยอง

ศศิพัฒน์ ยอดเพชร และคณะ , (2528 : 101-102) ได้ศึกษาเรื่อง การศึกษาสภาพชุมชนและผลกระทบของการพัฒนาชายฝั่งทะเลตะวันออกในเขตชุมชน เมืองงาหม่ ครอบคลุมการศึกษาชาวชุมชนมาบชลูด (หมู่ที่ 4) ต.ห้วยโปร่ง จ.ระยอง ที่อยู่อาศัยต้องถูกเวนคืนที่ดินในระยะแรกจำนวน 107 ครอบครัว ซึ่งได้ศึกษาถึง สภาพทั่วไปของชุมชนมาบชลูด รวมทั้งทัศนคติของชาวชุมชนมาบชลูดที่มีต่อการเวนคืน นั้น พบว่าประชาชนส่วนใหญ่มีทัศนคติในแง่ลบ กล่าวคือ มีความเสียตายเป็นเสียใจที่ต้องจากชุมชนที่เคยอาศัยอยู่มานาน ถึงร้อยละ 30.84 ส่วนความรู้สึกที่เห็นว่าเป็น การสร้างความเจริญให้กับประเทศชาตินั้น มีเพียงร้อยละ 3.74 เท่านั้น ผลกระทบของการพัฒนาที่มีต่อประชาชนพบว่า มีผลกระทบทั้งทางด้านจิตใจ และวิถีทางดำเนิน ชีวิต ซึ่งทำให้ประชาชนกลุ่มหนึ่งประมาณร้อยละ 60.75 ประสบความเดือดร้อนไม่ สามารถอพยพพาหนะที่อยู่มาได้ โดยมีเหตุผลว่าได้รับเงินทดแทนจากการเวนคืนที่ดิน ต่ำกว่าความเป็นจริง จนไม่สามารถพาหนะที่อยู่อาศัยมาได้ สำหรับอีกเหตุผลหนึ่งนั้น คือ ประชาชนกลุ่มมีอาชีพรับจ้าง ซึ่งไม่มีที่ดินทำกินจะได้รับผลกระทบคือ เกิดภาวะว่างงานเนื่องจากไม่มีการจ้างงานในภาคเกษตรกรรม รวมทั้งการขาดความถนัด ในการจะเปลี่ยนอาชีพเป็นการรับจ้างในภาคอุตสาหกรรม

Suginohara Juichi (1982) นักวิชาการจากมหาวิทยาลัยโยโกเบ ร่วมกับนักวิชาการไทย 3 ท่าน จากจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ได้ทำการวิจัยที่แสดง ให้เห็นถึง แนวโน้มของการเปลี่ยนแปลงสังคมชนบทไทย ซึ่งได้รับผลกระทบจากการ ส่งเสริมการพัฒนาจากภายนอก โดยการส่งเสริมตัวอย่างหมู่บ้านในภาคกลาง 1 แห่ง คือ หมู่บ้านลานแหลม จังหวัดนครปฐม พบว่าตัวแทนหมู่บ้านในภาคกลางได้รับอิทธิพลจาก การส่งเสริมอุตสาหกรรม ตั้งแต่ทศวรรษที่ 1960 ภายในหมู่บ้านประกอบด้วย ครอบครัวชาวนาที่มีฐานะดี และฐานะปานกลางจำนวนน้อย แต่มีชาวนาที่มีฐานะ ยากจนจำนวนมาก จากจำนวนครัวเรือนที่ทำการศึกษาศึกษา 120 ครัวเรือน พบว่ามี ครัวเรือนที่มีรายได้จากที่ไม่ใช่กิจกรรม เกิน 10,000 บาท จำนวน 38 ครัวเรือน ส่วนรายจ่ายต่อครอบครัวอยู่ในระดับ 10,000-20,000 บาท (โดยเฉลี่ยประมาณ 16,652 บาท) ในจำนวนนี้เป็นค่าใช้จ่ายในการทำกิจกรรม เช่น ค่าปุ๋ยเคมี ค่าเครื่องจักร ค่าน้ำมัน ค่าจ้างแรงงาน ค่าเช่านา โดยเฉพาะเสียค่าปุ๋ยเคมีมากขึ้น

25% ของค่าใช้จ่ายทั้งหมด นอกจากนี้ยังพบว่าเมื่อระบบทุนนิยมแพร่ขยายเข้าไปในหมู่บ้าน ก้าวรูดสิทธิจากการประกอบอาชีพเกษตรตกอยู่ในมือของชาวนานั้นสูง ส่วนชาวนาระดับล่าง หรือชาวนายากจนกลายเป็นลูกจ้างแรงงาน แต่อย่างไรก็ตาม ชาวนากว่า 60% กลับเห็นว่าเท่าที่ผ่านมากการทำงานหากินดีขึ้น เพราะมีรายได้มากขึ้น เนื่องจากการที่ตนได้เป็นลูกจ้างแรงงาน ทำให้มีรายได้นอกภาคเกษตรกรรมมากขึ้น และถึงแม้จะมีชาวนายากจนเพิ่มขึ้น ชาวนาส่วนใหญ่ก็ไม่หวังความช่วยเหลือในการปฏิรูปที่ดินจากรัฐบาลหรือกำหนดค่าเช่าที่ดิน เนื่องจากมีทางหารรายได้รอดการทำงานเป็นลูกจ้างในภาคอุตสาหกรรม ส่วนการเปลี่ยนแปลงด้านสังคมนั้น ขณะที่ทำการวิจัยพบว่าโครงสร้างทางสังคมของหมู่บ้าน เช่น รูปแบบครอบครัว ระบบเครือญาติ การสืบทอดสายตระกูล มีการเปลี่ยนแปลงน้อยมากหรือแทบจะไม่มีการเปลี่ยนแปลงเลย

Steven Piker (1975) ได้ศึกษาเรื่อง การเปลี่ยนแปลงความสัมพันธ์ทางสังคมของชาวนาในหมู่บ้านภาคกลาง และพบว่า รายได้ของครอบครัวชาวนาไร้ที่ดินเกือบทั้งหมด ได้มาจากค่าจ้างแรงงานของสมาชิกแต่ละคนในครอบครัวที่ทำงานแล้ว ภายใต้อสภาพแวดล้อมดังกล่าวขณะนั้น ความร่วมมือหรือการแลกเปลี่ยนแรงงาน เป็นสิ่งที่หมดความหมาย รวมไปถึงระบบความสัมพันธ์แบบเดิม ซึ่งเคยเป็นหลักประกันให้กับเกษตรกรในยามชราทั้งหมดความหมายลงไปด้วยเช่นกัน เนื่องจากหลักประกันดังกล่าว เกิดขึ้นได้เพราะอาศัยความช่วยเหลือระหว่างผู้ที่อยู่ในช่วงบิดามารดากับลูกหลาน เมื่อไม่มีที่ดินเป็นของตนเองก็ไม่มีที่ดินให้กับลูกหลาน ไม่มีทุนทรัพย์เป็นค่าสินสอดให้กับผู้ที่จะมาเป็นบุตรสะใภ้ ลูกชายก็จะเป็นอิสระจากบิดามารดาในการแต่งงาน เมื่อแต่งงานแล้วก็ไม่ต้องรับผิดชอบต่อหลักประกันระยะยาวของบิดามารดาด้วยเหตุนี้ชาวนาไร้ที่ดินจึงต้องออกทำงานรับจ้างเพื่อหารายได้ และพยายามที่จะเป็นผู้อยู่อาศัยอุปถัมภ์ของเพื่อนบ้านผู้เป็นเจ้าของที่ดิน หรือผู้มีฐานะดีคนหนึ่งหรือหลายคน เพื่อแลกกับการมีงานทำ มีอาหารเลี้ยงชีพ นอกจากนี้ยังมีโอกาสได้เงินด้วยอัตราดอกเบี้ยต่ำ ส่วนผู้อุปถัมภ์ก็จะได้รับบริการที่ทำให้เบส่าจากผู้อุปถัมภ์ของตนเป็นการตอบแทน แต่ความสัมพันธ์ดังกล่าวไม่ได้มีพื้นฐานอยู่ที่ความเป็นญาติพี่น้อง ทำให้ความสัมพันธ์ขาดลักษณะความเป็นกลุ่ม และมีระยะเวลาสั้น ซึ่งต่างจากความสัมพันธ์แบบเดิมที่ค่อนข้างจะมีระยะเวลาที่ยาวนานกว่า

William Klausner (1972) ได้ทำการศึกษาเรื่อง การเปลี่ยนแปลงทางสังคมและเศรษฐกิจของหมู่บ้านหนองโคก จังหวัดอุบลราชธานี ซึ่งเป็นการศึกษาย้อนหลังไปในระยะเวลา 15 ปี พบว่าหมู่บ้านนี้มีการเปลี่ยนแปลงทั้งทางด้านสังคมและเศรษฐกิจ ในด้านเศรษฐกิจพบว่า ระบบเศรษฐกิจเป็นแบบเงินสด (Cash Economy) เกิดขึ้นมาก ส่วนด้านสังคมนั้น พบว่าระบบครอบครัวแบบขยายได้เปลี่ยนไปโดยมีแนวโน้มเป็นครอบครัวขนาดเล็กถึง หรือครอบครัวเดี่ยวเนื่องจากพวกหนุ่มสาวเมื่อแต่งงานแล้วจะแยกเรือนอยู่ต่างหาก ไม่อยู่ร่วมกับบิดามารดาเหมือนแต่ก่อนระบบการช่วยเหลือในหมู่บ้านเปลี่ยนไปเป็นการจ้างงาน ระบบความสัมพันธ์ภายในครอบครัวเปลี่ยนไป คือบทบาทของบิดามารดามีลักษณะแบบประนีประนอม ซึ่งบิดามารดาไม่มีอำนาจสั่งเหมือนแต่ก่อน ทางด้านเกษตรได้มีการใช้เครื่องมือสมัยใหม่ทางการเกษตรมากขึ้น การอพยพแรงงานของหนุ่มสาวไปทำงานนอกหมู่บ้านได้นำความทันสมัยมาสู่หมู่บ้าน การศึกษา พ่อค้า และข่าวสารข้อมูลต่าง ๆ ล้วนแต่มีอิทธิพลต่อการเปลี่ยนแปลงของหมู่บ้านทั้งสิ้น